

Boorn & Boerschop

Een uitgave van de heemkundevereniging
Bussemakerhuis Borne

In dit blad worden artikelen
opgenomen met betrekking tot
historie, recht en volkskunde,
in het bijzonder die van Borne,
Zenderen en Hertme



Boorn & Boerschop

Een uitgave van de heemkundevereniging
Bussemakerhuis Borne

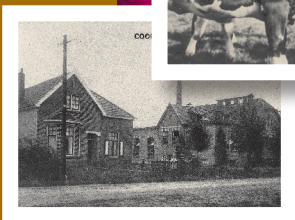
In dit blad worden artikelen
opgenomen met betrekking tot
historie, recht en volkskunde,
in het bijzonder die van Borne,
Zenderen en Hertme



Boorn & Boerschop

Een uitgave van de heemkundevereniging
Bussemakerhuis Borne

In dit blad worden artikelen
opgenomen met betrekking tot
historie, recht en volkskunde,
in het bijzonder die van Borne,
Zenderen en Hertme



Colofon

De Heemkundevereniging Bussemakerhuis heeft als doel het opwekken van belangstelling voor historie, recht en volkskunde, in het bijzonder van de gemeente Borne en omgeving.

Bestuur van de vereniging

J.F.M. Hassels Mönning (voorzitter),
Vacature (secretaris), H.J.M. Westerik
(penningmeester), B. Hogeweg, J. ter
Keurs, J. Möller, G.H. Smoors Mw. R.
Blödtner-Leushuis, Mw. A. Haak-Beune
(leden).

Secretariaat

Nog niet bekend. Voor berichtgeving
kunt u zich wenden tot H. Westerik:
henk-westerik@home.nl

Ereleden

Mevr. T. van Capelleveen
J.J. Grootenboer
H. Woolderink

Lidmaatschap

Persoonlijk lidmaatschap € 18,- per
jaar; gezinslidmaatschap € 24,- per jaar.

Bank

Rabobank Borne, rek.nr. 14.56.37.409

Giro

115.75.24 t.n.v. de penningmeester van
Heemkundevereniging Bussemakerhuis

Redactie Boorn & Boerschop

R. Blödtner-Leushuis, J.F. Deckwitz,
H. Hassink, A. Tanke

Redactieadres

Blauwgras 68, 7623 GL Borne,
tel.: 074 266 59 92
e-mail: deckwitz@home.nl

Ondersteuning

J.J. Grootenboer, J.B.F. Leuwerink, H.
ten Thije

Omslag ontwerp

Paulien Hassink

Inzenden kopij

Aan het redactieadres. De redactie
behoudt zich het recht voor artikelen
in te korten, te splitsen of te redigeren.

Foto's in dit blad

De redactie heeft haar uiterste best
gedaan rechthebbenden te achterhalen.
Mocht u van mening zijn dat u rechten
kunt laten gelden op afgebeelde foto's,
dan kunt u zich melden bij het bestuur
van de vereniging.

Verspreiding

Via boekhandel Bruna, VVV, het
Bussemakerhuis en de penningmeester
van de heemkundevereniging, allen te
Borne.

Losse nummers

€ 4,00 (porto € 2,00)

Abonnement

Inbegrepen bij het lidmaatschap van de
heemkundevereniging.

**Overname van de inhoud van dit blad, of
delen daaruit, is uitsluitend toegestaan na
schriftelijke toestemming van de redactie.**

Inhoud

Colofon / inhoudsopgave		1
Van de redactie	<i>Redactie</i>	2
Oet de oale deus: De Christelijke Gymnastiekvereniging D.E.V.	<i>Henk ten Thije</i>	3
Middenstand en middenstanders	<i>Anja Tanke</i>	5
Pinksterbruidjes, een traditie waar je meer mee zou kunnen doen!	<i>Annemarie Haak-Beune</i>	10
Fotowedstrijd	<i>Anja Tanke</i>	12
Een gouden bruiloft en de gevolgen	<i>Marianka Spanjaard</i>	13
Uit het leven van een markante Bornenaar: Lubbert Drekkers -1-	<i>Jan F. Deckwitz</i>	15
Oud plaatsgenoten in de missie -2-	<i>Harry Filart</i>	19
De hoed kloar	<i>Johan Kwast</i>	22
Zo was 't, zo is 't het landkruis aan de Mekkelhorstweg	<i>Jan F. Deckwitz</i>	24
Vorbereiding op een jubileumjaar: de foto-expositie	<i>Redactie</i>	25
De Twentsche Metaal- en IJzergieterij aan de Prins Bernhardlaan	<i>G.H.M. Vaalt</i>	26
Van de bestuurstafel	<i>Annemarie Haak-Beune</i>	30
Het contact is gelegd met de Heimat - verein Rheine 1877	<i>Ria Blödtner-Leushuis</i>	31
Nog leverbare uitgaven	<i>Ria Blödtner-Leushuis</i>	32

Van de redactie

Na het extra dikke jubileumnummer van december 2010 moet u het nu weer doen met een “gewone” uitgave van normale dikte. Dat is natuurlijk weer even wennen, maar het is niet altijd feest. In december 2015 kunt u weer wat extra’s ons verwachten: schrijf maar vast in uw agenda!

Foto’s op de voorpagina

Inmiddels bent u er aan gewend: ieder jaar vervangen we de foto’s op de voorpagina. Dit jaar hebben we gekozen voor een selectie van foto’s van Borne, Hertme, Zenderen en Bornerbroek. Zoals altijd zorgt Paulien Hassink voor een mooi ontwerp.

Grote foto: twee onbekende dames met fiets in de Emmastraat.

Kleine foto’s van links naar rechts:

- ✓ Hoofdrospelers uit de Passiespelen in Hertme.
- ✓ Leden van de familie Kroeze uit Zenderen passen nieuwe klompen.
- ✓ Dierenarts Van der Veen kiekte in de jaren '50 deze trotse Bornerbroekse boeren met een stier.
- ✓ De Coöperatieve Zuivelfabriek in Bornerbroek.
- ✓ Café Winkelman in Zenderen rond 1910.
- ✓ Luchtfoto van erve Wensink (Scholten) aan de Grotestraat.

In dit nummer

U heeft natuurlijk allemaal in de vorige *Boorn & Boerschop* het interview gelezen dat de redactie had met onze burgemeester. Tijdens het gesprek kwam het doen van onderzoek ter sprake.

Om nu de daad bij het woord te voegen, hebben de redactieleden **Jan Deckwitz** en **Anja Tanke** een drietal artikelen voorbereid, waarvan u er in dit nummer al twee kunt lezen. Zij willen graag laten zien wat er allemaal te vinden is en hoe je dat kunt aanpakken.

Jan kwam op het spoor van een bijzondere man. In *Uit het leven van een markante Bornenaar: Lubbert Dreckers* vertelt Jan over het leven van Lubbert. In dit nummer de eerste aflevering vanaf pagina 15.

Niet alleen naar personen kun je onderzoek doen maar ook naar ontwikkelingen en groepen personen.

In middenstand en middenstanders beschrijft Anja de opkomst van de middenstand in Borne.

Tot slot zal Anja in het augustus-nummer vertellen over het doen van genealogisch onderzoek en wat er nog meer te vinden is nadat u de geboorte-, trouw- en overlijdensdata heeft gevonden.

Henk ten Thije heeft wederom een mooi verhaal *Oet de oale deus*, deze keer bij een foto van de

GYZOTOS. Nieuwsgierig geworden wie dat zijn? Kijk op pagina 3.

De heer **G.H.M. Vaalt** vertelt in *De Twentsche Metaal- en IJzergieterij aan de Prins Bernhardlaan* over de bedrijfsgeschiedenis en de producten die er gemaakt werden. Hij was hier ooit zelf medewerker.

Ook in dit nummer het tweede deel van *Oud-plaatsgenoten in de missie*, geschreven door **Harry Filart**. U kunt het lezen vanaf pagina 19.

In ons blad maken we graag ruimte voor actuele zaken met een historische achtergrond.

Zo vertelt **Annemarie Haak-Beune** over de *Pinksterbruidjes* die binnenkort weer dansen en **Johan Kwast** vertrouwt een gebeurtenis aan het papier toe die hem zeer aangreep in *De hoed kloar*.

De fietsers onder u hebben het misschien al gezien: het landkruis aan de Mekkelhorstweg is volledig vernieuwd en verplaatst. **Jan Deckwitz** ging voor u op pad en verhaalt de historie die aan deze plek is verbonden. *Zo was 't, zo is 't* staat op pagina 24.

In mei viert de Spanjaard familievereniging Berith Salom haar 150 jarig bestaan. Dat doet de familie onder andere met een grote bijeenkomst op 14 mei in het Kulturhus in Borne. Op deze ochtend zal de burgemeester het eerste exemplaar aangeboden krijgen van *Verweven met Twente. De joodse fabrikantenfamilie Spanjaard 1800-2000*. **Marianka Spanjaard** is één van de auteurs en zij vertelt in *Boorn & Boerschop* hoe de vereniging is ontstaan en over het nog te verschijnen boek in *Een gouden bruiloft en de gevolgen*.

Uiteraard ook in dit nummer weer de vaste rubrieken zoals de fotowedstrijd en nieuws van het bestuur. Tot slot nog het volgende. De oplettende lezer heeft natuurlijk gezien dat in de colofon de rubriek *Bestuur van de vereniging* niet is gewijzigd. Omdat dit blad begin maart al naar de drukker gaat, dus voordat de jaarvergadering en de bestuursverkiezing hebben plaatsgevonden, wordt in het volgende nummer de juiste samenstelling van het bestuur vermeld.

Oet de oale deus: *De Christelijke Gymnastiekvereniging D.E.V.*

Henk ten Thije

“Fotoos, footos, het bint papiern dingn mer elken foto hef veur alleman aait ne herinnering.”

Vun ik toch noe ne foto woarop, dach ik, keunstmakers oet 't circus stunn. Biej noavroag blik 't ne plaat oet 1950 te wean van ne groep van de Christelijke gimnastiek vereniging D.E.V. (Door Eendracht Verbonden).

't Was in de joarn dettig dat oet de kreenk van de Christelijke Jeugd Centrale iederbod de vroag kwam um nöast kampeern en toneelspöln ook an sport te goan doon. Hierdeur ontstunn oeteindeluk de Christelijke voetbal- en korfbalverenigingn in oons laand.

Jongeleu dee niks veuln veur voetbal of korfbal kwamn hierdeur lilluk boetnspeel te stoan. Gelukkig haddn sommign dat in de gaatn en dee gungn met gimnastiek an de gang.

Zo ook in Boorn. Sybrand Lammers (joa, den van de gedichtn) hef noa wat gesprekk'n met n'n zeekern Jan Vunderink oet Hengel de zaak an't dreajn maakt en de jongeleu in Boorn haddn der zin in, want biej de oprichting in 1934 warn der a dettig dee geliek lid wödn. Een joar later was dat a greuid noar honderdveeftig leedn verdeeld oawer zes ofdelingn. En vedaag an'n dag besteed D.E.V. nog aaltied.

En noe nor 'n foto:

Op n'n oamnd in 1949 besleutn een achttal jongeleu van DEV, zoas de club in Boorn wödn neumt, um is wat aans te doon as vögelnuskes aan de ringn en oefeningn aan de brug met ongelieke leggers.

Zee waddn saamn nor 't circus van Bever wes, dat in dee joarn deur oons laand trök en door waddn ze zwoar oonder 'n indruk kommn van de “Arabische Piramidebouwers” ne groep acrobaatn dee op meka gungn stoan en zodoonde ne meanslijkn toorn vormn. Zee dachtn: Dat goat wiej ook prebeern.

Met veer manleu en veer vrouwleu richtn ze de GYZOTOS op. Dat betekenn: GYmnastiek ZONder TOestellen.

Ze oefendn in 't stiekem in de gimnastiekzaal biej de ambachtschool an 'n Aanslagsweg. Ze konn dat doon umdat één van de manleu 'n slöttel har.

Aj mie vroagt haddn ze 't door mooi veur meka en is t'r heel wat of e zweet en hebt ze vaak kennis maakt met de harde oondergrond. Ze waddn fanatiek an 't weark en mangs gungn ze zo lang deur, dat ze telaar biej de verkering kwamn en dat gaf volgens oawerleaving nog wal is wrieving.



DE GYZOTOS (1950) v.l.n.r. Roel Deen, Dick Wieldraaier, Dickie Kamperman, Els Wisman, Karel Boom, Doortje Hilbrink, Geert Wisman en Tine Posthuma.

In 't begin was 't noga bommelig en keukelig wat ze deedn, mer deur steurig prebeern en nog is prebeern kwam 't ten langn lestin toch good. En toen ze 'n programma van tien menuutn tot 'n keteer in mekaar haddn dreajd hebt ze 't bestuur oetneudigd um te kommn kiekn.

De heern kwamn en zettn zich daal in de gimstiekzaal. De veurstelling begun en de heern veul 'n moend los van verbazing. Zee wann kats oawerdonderd, dat zoiets meuglik was. Het bestuur beslissn op de stee:

De GYZOTOS mossen op 'n eerst komnden oetvoering de keunstn mar ees loatn zeen an 't grote pebliek.

Op 'n oamnd van de oetvoering stunn ze greuts mer ook zenuwachtig met zien achtn op 't grote toneel van de zaal van Meierink an de Almelsestraat. 't Gung gelukkig almoal good en de zaal gung plat. Ze haddn onmeundig vól succes, de leu klappn zich de haann kapot.

Ze bint as de GYZOTOS nog heel wat joarn duurgoan, steurig met vólle wille en vól succes.

Mer zoas zo vaak met dee dingn, deur trouweriejn, weark en verhuuzn boetn Boorn, wödn de animo steurig miender en gung, dat wat ooit begun deur 'n bezeug an circus van Bever, oet as ne nachtkeers.

D.E.V. opricht in 1934, besteet nog aait en hef veurig joar 't 75 joarig bestoan viert.

Roel Deen, den op 'n foto, as linksboetn, zo mooi op de haan steet, hef toen as ooldste lid, as leider en penningmeister en wat nig al, veur al ziene verdeenstn veur DEV, 'n Lintje van de Konigin op de böst speld kreegn. En dat har e dik verdeend duch miej.

D.E.V. hef kottns de ofdeling Rhönradturnen an de club verbundn. Rhönradturnen is dat gedoo met dee grote rea, woar ze in goat stoan en dan meer rolln en dreajjn. Mer door muw 't later mer is een moal oawer hemmn.



Rhönradturnen: zo köj meka echt 'n rad veur de oognd dreajjn

Daank an:
Arend Wisman

OPROOP!

Wiej maakt met plezeer 't stukske **OET DE OALE DEUS**.

'n Betje nostalgie en 'n betje geschiedenis. Wiej doot dat 't leefste met fotoos van veertig, vieftig of zestig joar oold. Wiej wilt geern weten hoo de leu heet dee op 't petret stoat en woarum de plaat is maakt.

Hebt ieleu in ne oale deus eargns in 'n keske van dee plaatjes van 't meziek of van 't voetball'n of van ne brulft of van 't zwemm'n bie Heidelberg, in de Gréentkoel, van 't kampeern, 'n mooi stroattaferreel of wat dan ook, loat 't oens weet'n en wiej zoargt dat 't veur mekaar kump.

Efkes bell'n met Henk ten Thije (2663377).

Wiej bint oe dankbaar!

Middenstand en middenstanders

Anja Tanke

Winkeliers heetten vroeger middenstanders. Samen met de ambachtslieden vormden zij de middenstand tussen de arbeiders en de hogere burgerij. Van Dale omschrijft de middenstand als “de gezamenlijke kleine zelfstandige ondernemers”.

Thimo de Nijs beschrijft in *Op zoek naar de verdwenen middenstand* hoe het de Nederlandse middenstand verging. Maar hoe zat het met de Bornse middenstand¹?



Interieur van de Albino kruidenierswinkel van S. van Wezel aan de Bleek gefotografeerd bij gelegenheid van de opening in 1928

Opkomst van de middenstand

De bloei van de middenstand begon in de 19^e eeuw. Tot in de tweede helft van die eeuw waren de verschillende jaar-, week- en dagmarkten en huis-aan-huis verkoop belangrijker. In de steden zeker voor verkoop van levensmiddelen en textiel. In het straatbeeld zag men veel marktkooplieden en venters.

Op het platteland kocht de bevolking textiel en huishoudelijke artikelen bij marskramers die met een korf vol spullen van dorp tot dorp liepen. Men kocht uitsluitend producten waarin men zelf niet kon voorzien: iedereen had wel een moestuin en vaak ook nog een varken. Als men zelf geen weidegrond had, dan stond de geit of koe vast aan een stik te grazen langs de weg buiten het dorp. Het dier werd daar dan 's ochtends naar toe gebracht en 's avonds weer opgehaald.

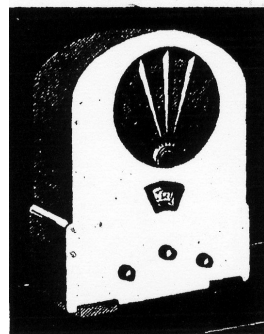
Het winkelaanbod en dus de middenstand, groeide in de steden met name door toename van de welvaart en omdat de productie van (levens)middelen en de verkoop ervan niet meer door één partij (de producent) gebeurde. De middenstand nam de rol van verkoper op zich door verkoop via winkels. In de straten werden trottoirs aangelegd en ten gevolge van technische ontwikkelingen deed de openbare verlichting zijn intrede. Om hun waren aan te prijzen maakten de winkeliers aantrekkelijke etalages. Winkelen werd,

eerst nog voor de beter gesitueerden, een tijdverdrijf.

In de dorpen profiteerde men ook van de welvaart al duurde het langer voordat ook de minder goed gesitueerden iets meer te besteden hadden. In Borne is rond 1890 de straat die wij nu kennen als de Grotestraat, de doorgaande weg naar Almelo, voorzien van klinkerbestrating en niet veel later is er ook straatverlichting dankzij Hofstede Crull. Hier vestigde zich de middenstand.

Mentaliteit en onderlinge samenwerking

Tot in de jaren vijftig was de kruidenierswinkel een bedieningswinkel. De kruidenier ontving van de grossier of groothandel de artikelen in grootverpakking. Voorverpakte artikelen kwamen weinig voor. De kruidenier zorgde voor het ompakken naar kleine hoeveelheden.



ERRES K.Y. 120

f 154.00

**Het MOOISTE
en het BESTE
toestel in zijn
prijsklasse.**

Verkrijgbaar te Borne bij

J. B. TELMAN, Groote straat

Veel middenstanders adverteren in de Bornse Courant. Aanvankelijk bestaan de advertenties uitsluitend uit teksten. Maar in de jaren '20 gaan de advertenties zich van elkaar onderscheiden in grootte, lettertype en worden de aangeprezen waren afgebeeld.

Typerend voor de bedieningswinkel zijn lange toonbanken, met kassa en weegschalen en daarachter wandstellingen met open bakken en met losse producten. De kruidenier verzamelde de door de klant gewenste producten en woog de hoeveelheden af. Aan die weegschaal dankt de



kruidenier waarschijnlijk de weinig positieve uitdrukking *kruideniersmentaliteit*.

Door de lage winstmarges kon hij het zich niet permitteren wat extra's in het zakje te doen².

Hard werken, lange werkdagen en eigen baas zijn, zijn kwalificaties die horen bij de midden-

stander. Kwam er voor de arbeiders in het begin van de twintigste eeuw wetgeving op het gebied van arbeidstijden, winkels waren vaak tot 's avonds laat open. In 1920 werd de achturige arbeidsdag voor bakkers van kracht. De Bornse bakkersvereniging was van mening dat de wet storend werkte in het kleinbedrijf en bij het gemengd kleinbedrijf (brood en banket) het ergst³.

Voor winkeliers waren er geen beperkte arbeidstijden, een winkelier maakte lange werkdagen: 12 uur per dag is geen uitzondering. In 1932 werd de eerste Winkeltijdenwet van kracht. Sommige middenstanders zagen dat als een beperking omdat ten gevolge van deze wet winkels korter open waren en dan kon men dus niets verkopen. Zij bepaalden liever hun eigen tijden ook al hield dat een lange werkdag in.

De eerste Bornse winkeltijdenverordening, waarin per branche openingstijden werden geregeld, werd in 1952 door de raad vastgesteld⁴.

Stond de winkelier niet achter de toonbank, dan was hij wel op pad om goederen te bezorgen bij klanten of om voorraden aan te vullen. De hulp van de echtgenote was onmisbaar en daarom werd vaak gehuwd in dezelfde sociale laag. Diekerikus Tangelder, zoon van een schoenmaker, trouwt in 1927 met Maria Josephina Weernink, dochter van een schoenmaker en een winkelierster. Wie onderzoek gaat doen in de Bornse huwelijksregisters zal meer van dergelijke huwelijken vinden, bijvoorbeeld in de familie Groothengel. Van de kinderen werd verwacht dat zij bestellingen opnamen of meehielpen in de winkel. Met andere woorden: het gezin werkte volop mee om deze draaiende te houden. Hans Gloerich, zoon van Zijlstra/De Gruijter kruidenier aan de Grotestaat 188, vertelt over zijn ervaring in het artikel *Kruideniers en zangers in de gemeente Borne rond 1940*, verschenen in *Veertig jaar later*⁵. Annemarie Haak-Beune, dochter van kruidenier Beune doet hetzelfde in *Boorn & Boerschop* 2010-3.

Aan het eind van de 19^e eeuw ontstonden lokale winkeliersverenigingen. De Bornse slaggers hadden zich verenigd in een slaggersvereniging. In 1937 is J. Olde Olthof voorzitter⁶. De bakkers hadden zich

verenigd in de Bornse Bakkersvereniging, deze werd overigens in 1919 opgeheven⁷.

In het begin van de 20^e eeuw werden landelijk de eerste middenstandsverenigingen opgericht, uiteraard per zuil en branche.

In 1952 telde de gemeente verschillende winkeliersverenigingen:

Borne:

de Middenstandsraad als overkoepelend orgaan van de RK Middenstandsvereniging en de Bornesche Middenstandsvereniging;

Bornerbroek:

RK Middenstandsvereniging Bornerbroek;

Zenderen:

RK Middenstandsvereniging Zenderen. Deze laatste vereniging is in 1953 opgeheven⁸.

Concurrentie

De middenstand kende in de eerste decennia van de twintigste eeuw een groeiperiode. Maar langzamerhand kreeg zij concurrentie van andere vormen van winkelverkoop, zoals warenhuizen, filiaalbedrijven en coöperaties. In Borne waren dat met name de coöperaties en filiaalbedrijven, o.a. Vivo, Albino, Zijlstra / De Gruijter en De Spar. In 1939 kende Borne drie Spar-winkels: Sprakel, Letteboer en Dijk.

Coöperaties

In de tweede helft van de 19^e eeuw ontstonden veel coöperaties. Het zijn verenigingen die werden opgericht met als doel de leden te beschermen tegen het winstbejag van de detailhandel, het uitkeren van dividend aan de leden en om kwaliteit



Verpakkingsmateriaal van beschuiten van de Coöp. Verbruiksvereniging "Borne". Let op de taalfout in het etiket.

van de geleverde producten te garanderen. Hoewel coöperaties van oorsprong zijn gestoeld op socialistisch gedachtegoed, ontstonden ook geheel volgens de tijdgeest verzuiilde neutrale en katholieke coöperaties die vooral redelijk geprijsde goederen leverden en dividend uitkeerden.

In Borne waren twee verbruikcoöperaties: de Coöperatieve verbruiksvereniging "Borne" en de Coöperatieve RK broodbakkerij en verbruiksvereniging "Ons Belang".

De "Borne" is opgericht voor 1915. De exacte datum is niet bekend. In 1919 laat de coöperatie een pand bouwen op een stuk weiland in wat toen de Nieuwe Aanslagen heette. De Nieuwe Aanslagen was gelegen tussen de Stationsstraat / Nieuwe Kerkstraat / Oude Deldensestraat. De grond was gekocht van M.S. Santman, weduwe van cichoreifabrikant A. ten Cate⁹. Later werd het perceel bekend onder Stationsstraat 44. In 1932 volgt een laatste verbouwing van het pand door de coöperatie. In 1962 wordt het verkocht aan woninginrichter T.J. de Boer.

In het jaarverslag over 1916 van de Bornse Kamer van Koophandel staat het volgende vermeld:

De vereniging heeft 236 leden. Verkocht worden: roggebread, tarwe- en witte stoeten, margarine en plantenboter, suiker, rijst, gruttenmeel, koffiebonen en zachte zeep. De omzet bedraagt f 72.000,-- , er zijn drie bedienden in dienst.



Het pand van de coop. verbruiksvereniging "Borne", zoals ook op de gevel te lezen is, gelegen aan de Stationsstraat 44.

UITNOODIGING.

In de zaak van **Mej. Wed. J. BROOTHENGE** te Borne, wordt op **Dinsdag 18 Februari van 10-4 uur MELK-CHOCOLADE** uitgeschonken, bereid van

VAN HOUTEN'S

R O N A

C A C A O .



Voor iedere huisvrouw is het inderdaad van groot belang dezen uitschenk te bezoeken. Men kan zich daar persoonlijk overtuigen hoe uitstekend de kwaliteit van deze cacao is en hoe **uiterst goedkoop** men daarvan heerlijke chocolade kan maken.

Tot een bezoek wordt men beleefd uitgenodigd.
WEESP. C. J. VAN HOUTEN & Zoon.

De "Borne" had ook twee woningen in eigendom aan de Deldensestraat 62 en 64. In één ervan was een filiaal gevestigd. De woningen zijn begin jaren '30 gekocht en beide zijn in 1964 verkocht aan G. Heijda.

Het pand Stationsstraat 44 is gesloopt omdat het pand schade had opgelopen ten gevolge van bouwwerkzaamheden van woninginrichter De Boer.

"Ons Belang" is opgericht op 1 april 1919. De verkoop van producten startte precies een week later¹⁰. In 1920 wordt tuingrond aangekocht in de Nieuwe Aanslagen van S.G. Misdorp, weduwe van gemeenteontvanger W.H. Knuijff¹¹. Daar laat "Ons Belang"

een winkel voor verkoop van brood en kruidenierswaren en een bakkerij bouwen. Het pand staat er nog steeds, wij kennen het als Hofstraat 16. De laatste uitbreiding van het pand door de coöperatie was in 1953.

In 1921 zijn er 152 leden, de omzet bedraagt f 61.000,-- . De vereniging heeft vier personeelsleden: twee bakkers, één venter en één winkelhouder¹².

Het marktaandeel van de coöperaties was landelijk vooral terug te vinden in de kruidenierswaren en bakkerijproducten. In deze branche waren ook de Bornse coöperaties actief. Omdat de concurrentiepositie van de winkelketens steeds beter voelbaar wordt, gaan lokale coöperaties regionale samenwerking aan. De "Borne" fuseert al voor 1960 met de Coöperatieve bakkerij en verbruiksvereniging "Volksbelang" U.A. te Hengelo¹³. "Ons Belang" fuseert in 1966 met "Volksbelang"¹⁴. Deze laatste is op haar beurt in 1966 weer gefuseerd met de Coöperatieve Verbruiksvereniging U.A. "Co-op Oost" te Enschede. Het pand Hofstraat 16 is in 1966 in eigendom overgegaan van "Volksbelang" naar "Co-op Oost".

De Centrale Schoenmakerij is gevestigd te Borne : Stationsstraat 14

Heeren Zolen en Hakken f 1.40 - Idem Dames f 1.00

Gegarandeerd duurzaam, net en vakkundig werk.

Filiaalbedrijven

Eén van de oudste winkelketens was Albino. In Borne was deze vertegenwoordigd met de winkel van S. van Wezel. In *Boorn & Boerschop 2010-2* staat een interview met Gerrit van Wezel over de kruidenierswinkel van zijn ouders. Voor de Tweede Wereldoorlog had Borne vier kruidenierszaken die deel uitmaakten van een filiaalbedrijf. Dat waren: Albino aan de Nieuwe Kerkstraat, Zijlstra/De Gruijter, De Spar en de Vivo, allen in de Grotestraat.



Het winkeltje van Hilverink, bijgenaamd Knipeugke in de Aanslagweg. De winkel was gevestigd in de woonkamer. Kinderen konden bij haar voor een cent snoep kopen. Die cent legden ze dan eerst op het spoor. Als de trein er over heen gereden was leek het net een stuiver.....en kregen ze meer!

Winkel als bijverdienste

De middenstanders die hun inkomen verkregen uit de winkel ondervonden last van de talloze kleine winkeltjes die gedreven werden als (noodzakelijke) bijverdienste of als oudedagsvoorziening. Teveel mensen openden een winkeltje waardoor de spoeling, de omzet, dunner werd. In 1940 telde Borne 51 kruideniers, het zal zeker voor de deze branche geen vetpot geweest zijn.

Ook werd nogal eens op de pof verkocht en moest de winkelier nog maar afwachten of hij uiteindelijk zijn geld kreeg. Aan de andere kant zorgde op de pof kopen ook voor klantenbinding.

In de jaren '30 drong de middenstand zelf aan op maatregelen omdat men het hoofd niet meer boven water kon houden ten gevolge van de concurrentie van met name de groep miniwinkels en venters. In 1937 werd de Vestigingwet Kleinbedrijf van kracht: het openen en overnemen van een winkelbedrijf werd afhankelijk van een vergunning. Om een dergelijke vergunning te krijgen werden handels- en warenkennis en startkapitaal verplicht. Alvorens de vergunning werd verleend, werd getoetst of de winkel het hoofdkomen vormde voor de aanvrager. Op basis van deze wet verleende de Minister van Economische Zaken in 1937 een vergunning aan J.B. Kuijper voor het uitoefenen van het slagersbedrijf aan de Grootestraat 63 en in 1938 kreeg J.H. Tijhuis een vergunning voor het uitoefenen van een broodbakkersbedrijf gevestigd op Almeloschestraat 30¹⁵.

De opkomst van de grootwinkelbedrijven

Eind 50^{er} jaren verloor de middenstand snel terrein ten gunste van de winkelketens. Persoonlijke aandacht woog in een aantal branches niet meer op een tegen de lagere verkoopprijs. De supermarkt won na 1965 snel terrein: deze herbergde meerdere winkels onder één dak. Waarvoor men vroeger naar meerdere winkels moest, waren nu de bakker, slager, groenteman en kruidenier verenigd in dezelfde winkel. Daarnaast beschikten steeds meer mensen door de toenemende welvaart in de 60^{er} jaren over een koelkast en een auto. Het was niet meer noodzakelijk dagelijks boodschappen te halen. En zo ontstonden in de jaren '70 winkelcentra waar men de auto op de grote parkeerplaats voor de winkeldeur parkeerde waar wekelijks de levensmiddelen werden gekocht. Voor de vergeten boodschap ging men nog naar de kruidenier in de wijk.

Middenstand in Borne

Over het algemeen waren veel winkels van middenstanders gevestigd aan de doorgaande wegen; daar kwam het verkeer, dus de klant langs. Alleen al aan de Grotestraat waren behoorlijk wat bakkerswinkels, b.v. Velthof, Deterd, Budde, Groothengel, Kleinman en Immerman. Verder waren relatief veel winkels gevestigd in de Hofstraat, de Bleek, Nieuwe Kerkstraat en de Stationsstraat.



Schoenmaker Jan Tangelder en Hermanna Tangelder-Rekers met hun kinderen voor de winkel aan de voormalige Hengeloschestraat, hoek Ziekenhuisstraat. Het pand is gesloopt in 1973.

Bornerbroek kende in 1952 een bescheiden winkelaanbod van bakkers, kruideniers, manufacturiers, smeden, rijwielhandelaren, één kapper, één slager en één galanteriezaak¹⁶.

Tot de Tweede Wereldoorlog kende Borne een bloeiende, veelzijdige middenstand. Alles was in het dorp verkrijgbaar. Maar ook toen voelde men de concurrentie van de omliggende grote steden. Geheel conform de tijdgeest kwam in de jaren '80 het centrumplan tot stand. Een deel van de oude bebouwing aan de Grotestraat en het Dorsetplein werd opgeofferd voor Borne's winkelhart. Ook in de wijk Letterveld werd een winkelcentrum gebouwd.

Ondanks de concurrentie houdt de Bornse middenstand zich gelukkig staande. In ons dorp zijn nog veel zelfstandig gevestigde winkeliers in allerlei branches.

Oproep aan de lezer

In de inleiding van dit artikel is verwezen naar *Op zoek naar de verdwenen middenstand*. Het is een handleiding voor onderzoek naar de detailhandel waarin wordt aangegeven hoe een onderzoek opgezet kan worden en wat nog belangrijker is: de auteur geeft aan in welke bronnen de onderzoeker de informatie kan vinden. Hopelijk zijn er lezers die naar aanleiding van dit artikel zo enthousiast zijn geworden dat zij zelf onderzoek gaan doen naar de Bornse middenstand.

Er zijn nog genoeg vragen te beantwoorden. Ik stel er een paar: waarom vestigden winkeliers zich in bepaalde straten; hoeveel bakkers had Borne en wat zijn hun namen; wanneer was het gedaan met de traditionele ambachten. En: wie wil een lijst maken van alle middenstanders in onze gemeente?

Verantwoording

1. Als basis voor dit artikel heeft gediend: *Op zoek naar de verdwenen middenstand* door Thimo de Nijs. Algemene delen zijn hieruit samengevat en de Bornse situatie is in het verhaal verwerkt.
2. <http://nl.wikipedia.org/wiki/Kruidenier>
3. Jaarverslag Kamer van Koophandel Borne 1920
4. Secretarieearchief gemeente Borne 1929-1960, inv. nr. 961.
5. *Veertig jaar later*, jubileumuitgave van Heemkundevereniging Bussemakerhuis Borne
6. Secretarieearchief gemeente Borne 1929-1960 inv. nr. 923.
7. Jaarverslag Kamer van Koophandel Borne 1919
8. Secretarieearchief gemeente Borne 1929-1960, inv. nr. 961.
9. Kadastrale legger, artikel 2741
10. Bornsche Courant 10 april 1919
11. Kadastrale legger, artikel 3057
12. Jaarverslag Kamer van Koophandel Borne 1921
13. Kadastrale legger, artikel 5883
14. Kadastrale legger, artikel 6012
15. Secretarieearchief gemeente Borne 1929-1960 inv. nr. 923.
16. Secretarieearchief gemeente Borne 1929-1960, inv. nr. 961.

De afgebeelde advertenties zijn afkomstig uit de Bornsche Courant.

Alle foto's zijn afkomstig uit de collectie van het gemeentearchief Borne.

Dee wet dat hee genog hef, is riek.

Pinksterbruidjes, een traditie waar je meer mee zou kunnen doen!

Annemarie Haak-Beune

“Rosa, Rosa, bloemen op je hoed, alle mooie meisjes zijn zo goed!”

In een grote kring staan we op het grasveldje van speeltuin “Over het Spoor”. Op de maat van de muziek worden de benen gekruist. Jansje Ketelaar kijkt met een strenge blik de groep rond en geeft hier en daar aanwijzingen. “Laat horen dat je kunt zingen en let op dat het wel gelijk gaat, anders is het geen gezicht!” Er wordt geoefend voor de Pinksterbruidjes. Iedereen doet goed zijn best, want alleen dan maak je kans om Rosa te worden, het meisje dat in de kring mag dansen. Stuk voor stuk dromen we daarvan. Je mag dan een mooie jurk gaan passen bij Zus Bosscha aan de Deldensestraat.

De speeltuin wordt beheerd door een bestuur, dat tevens nog tal van andere activiteiten ontplooit. De Pinksterbruidjes zijn daar een onderdeel van. Zo doen we verder regelmatig mee aan optochten tijdens Koninginnedag en worden er zelfs toneelstukken ingestudeerd en opgevoerd in café Van der Laan aan de Prins Bernhardlaan. De kleding wordt allemaal in eigen beheer gemaakt. Stuwende krachten hierachter zijn onder meer mevrouw Roelofs van de Wilhelminastraat en de families Ketelaar en Bosscha van de Deldensestraat. Het zijn allemaal prachtige kostuums en de jurk van Rosa is in mijn herinnering werkelijk een juweeltje. Tijdens de loting wordt beslist dat Hendrike te Pas Rosa mag zijn en dat ik samen met nog een meisje de bloemenboog vast mag houden. De andere meisjes krijgen een lint. Er kunnen twee groepen gevormd worden en iedereen wordt geacht in een wit jurkje op tijd aanwezig te zijn. De avond voor Pinksteren draait mijn moeder een aantal smalle lapjes in mijn lange haren zodat er mooie pijpenkrullen worden gevormd. Dit moet heel stevig gebeuren en soms heb ik het idee dat mijn gezicht er zelfs een beetje scheef van trekt. Moeder heeft een mooi wit nylonjurkje gemaakt met een wijde petticoat eronder. Witte kanten handschoentjes liggen klaar, samen met een bloemenkrans voor in het haar. De zwarte lakschoenen worden gepoetst met een druppeltje

slaolie, want ze moeten wel glimmen!! Trots lopen we de volgende morgen met onze groep naar het Dorsetplein.

Deze herinnering uit 1963 staat vast in mijn geheugen. Wat waren we mooi en wat waren we trots! Zolang ik me kan heugen, dansten elk jaar de Pinksterbruidjes en elk jaar werd er geoefend. Vanuit verschillende wijken trokken de bruidjes naar het centrum. Volgens de Folkloregroep is Borne één van de weinige plaatsen waar dit nog steeds gebeurt. Of er regels bestaan over hoe het precies moet gaan is niet duidelijk. “Ik kan me uit mijn jeugd herinneren, dat we met z’n allen margrietten en madeliefjes gingen plukken om daar een kroontje van te vlechten. Als we dat klaar hadden trokken we met de groep langs de deuren”, vertelt Nell Rientjes. “We droegen allemaal wel witte jurkjes. De meesten van ons hadden bij de Eerste Heilige Communie een mooie witte jurk aan en zolang die nog paste, deed je mee. Meestal was dat zo’n jaar of drie. Ik kan me niet herinneren dat we samen naar het Dorsetplein gingen”. Nell heeft jaren het secretariaat van de Folkloregroep beheerd en heeft er mede voor gezorgd dat deze traditie nieuw leven in geblazen werd. Tussen de jaren zestig en zeventig dreigden de Pinksterbruidjes te verdwijnen. Er was geen animo voor de organisatie. Het is onder meer aan de heren Hennie Egberink en Hans Leuverink te danken, dat dit niet gebeurde. Zij trommelden in die tijd wat kinderen uit de buurt op om weer te gaan dansen. “Dat was de eerste aanzet. Toen de Folkloregroep officieel opgericht werd, zijn we verder gegaan”, vervolgt Nell. Samen met Katrien ter Hennepe ging ze de scholen langs om kinderen te enthousiasmeren. In samenwerking met scouting St. Martina werden de dansjes ingestudeerd op de blokhuut aan de Esstraat. De muziekvereniging St. Gregorius uit Hertme werd gevraagd om het geheel muzikaal te omlijsten. “In eerste instantie konden de meisjes gewoon hun eigen kleren dragen, dit werd uiteraard een bont spektakel, maar we waren allang blij dat we weer een begin hadden”. De groepen kwamen samen op het oude Dorsetplein waar gedanst werd rondom een hoge mast. Voor het maken van de bloemenkroon stroopten de dames de bloemisten af om bloemen te verzamelen die toch niet meer verkocht konden worden. Soms werden zelfs de vazen thuis geplunderd om de kroon vol te krijgen. Niets was te



Annemarie Beune, rechts op de foto, houdt de boog vast.

gek. Leden van de Folkloregroep hielpen mee en hingen de kroon op het plein op.



De kleding van deze Pinksterbruidjes is door een groep enthousiaste vrouwen gemaakt.

De vrouwen wilden echter het wit van vroeger ook weer terug en vervolgens werd besloten om zelf witte wikkelrokjes te maken gecombineerd met witte t-shirts. Voor de Rosa werd een langere rok gemaakt en een speciale kraag die over het shirt gedragen kon worden. "Met een groep vrouwen zaten we thuis te naaien, zelfs mevrouw Vunderink (echtgenote van de burgemeester) hielp mee! Deze kleding hielden we in eigen beheer en werd nadien allemaal weer gewassen en gestreken. Een hele klus, maar we hadden er plezier in, vooral omdat er elk jaar meer meisjes mee deden. We hebben zelfs een jaar gehad met 160 bruidjes, dat was echt het hoogtepunt!"

Over de oorsprong van dit gebeuren bestaan meerdere lezingen. Zo zou het een herinnering kunnen zijn aan de Germaanse Lente- en vruchtbaarheidsfeesten. Dit laatste zou nog weer te herleiden zijn aan de uitgeblazen eieren in de Pinksterkroon. Eieren zijn immers het symbool van nieuw leven. Tevens zou het dansen te maken kunnen hebben met het verdrijven van demonen, die kou en narigheid brachten of het vieren van de overwinning op de duisternis van de donkere winterse dagen. Een andere verklaring zou het afsmeken van goed weer kunnen zijn voor de rogge die meestal rond Pinksteren in bloei staat. De kerk herdenkt met Pinksteren de neerdaling van de Heilige Geest. Hoe het ook zij, de traditie is in ere hersteld. Borne is bekend om de Pinksterbruidjes. Dat bleek onder meer uit een aanvraag van RTV Oost, die de bruidjes graag in de serie Van Jonge Leu en Oale Grond wilde opnemen. Mijn dochter Marjol was

destijds leidster bij scouting St. Martina en werd uitgenodigd op de set in Denekamp. 'Het was bloedheet die dag, we hadden een groep van 27 bruidjes en het was echt afzien. Gelukkig kregen we na afloop veel complimentjes, dat maakte erg veel goed. Vooral van de cameraploeg, want die hadden zoiets nog nooit gezien. Ze waren duidelijk onder de indruk. Dat maakt zo'n optreden extra leuk", vertelde ze na afloop. Als klein meisje was ze zelf Pinksterbruidje.

Nu ligt het aantal bruidjes meestal rond de honderd. De meesten hebben een eigen witte jurk. Er kunnen zo'n negen of tien groepen gevormd worden, die vanuit de verschillende wijken naar het dorp trekken. Al zingend lopen de groepen naar het centrum, terwijl ze onderweg bij huizen aanbellen en hun dansje laten zien. Het "Daar komen de mooie Pinksterbruidjes aan" klinkt uit alle hoeken. Op het Rheineplein komen de groepen rond één uur 's middags samen voor de gezamenlijke dans. Nog altijd is de muziekvereniging St. Gregorius present om de bruidjes te begeleiden en het publiek te amuseren. Ik ga elk jaar even kijken en voel weer diezelfde trots in me opkomen als toen in 1960. Die mooie jurkjes, die stralende gezichtjes; de bruidjes dansen weer alsof ze nooit zijn weg geweest "Vanaf vijf jaar kunnen de meisjes meedoen. De oudste kinderen komen in aanmerking voor de rol van Rosa", besluit Nell, die haar taak heeft overgedragen aan een opvolger. Tijdens de laatste afsluitende ronde mogen kinderen uit het publiek ook meedansen. Een opwarmertje voor het jaar erop.



Pinksterbruidjes dansen op het Dorsetplein in 2002

De traditie van de Pinksterbruidjes is het waard om bewaard te blijven. Eigenlijk zou je er veel meer mee kunnen doen. Het gebeuren zou een kenmerk van Borne moeten zijn. Zo van: "Borne? Pinksterbruidjes!" Misschien is het een idee om deze traditie te koppelen aan Borne op z'n best. Een vaste dag in het jaar waarop Borne alles laat zien wat het in huis heeft!

Fotowedstrijd . . . Hoe goed kent u Borne en omgeving?

Anja Tanke

De oplossing van de fotowedstijd in *Boorn & Boerschop* 2010-3: het jaartal 1919 is bevestigd aan café Liedenbaum in Hertme.

Uit de goede inzendingen is geloot en deze keer is mevr. Bosch uit Hertme de winnaar. Van harte gefeliciteerd! Binnenkort kunt u de VVV-cadeaubon tegemoet zien.

Hieronder vindt u weer een nieuwe foto van een karakteristieke plaats in Borne.

De vraag: in wiens opdracht is dit karakteristieke pand in oud-Borne ooit gebouwd?



Wat moet u doen:

Stuur uw oplossing **vóór 1 juni 2011** naar:

Redactie *Boorn & Boerschop*, Blauwgras 68, 7623 GL Borne.

Mailen kan natuurlijk ook: u stuurt uw e-mail dan naar het redactieadres: deckwitz@home.nl

Vermeld duidelijk: de oplossing, uw naam, adres en telefoonnummer.

Voor de winnaar stelt Gullimex Instruments een VVV-bon ter waarde van €25,- beschikbaar.

De winnaar krijgt uiteraard persoonlijk bericht.

De uitslag wordt in het volgende nummer bekend gemaakt.

gullimex INSTRUMENTS

Een gouden bruiloft en de gevolgen

Marianka Spanjaard

Op 10 april 1811, nu 200 jaar geleden, verschenen Salomon Jacobs en Sara Davids bij de Mairie (gemeentehuis) van Borne om te trouwen. Het jaar daarop, in maart 1812, nam Salomon de familienaam 'Spanjaard' aan. Sara was de zeventienjarige dochter van de oude rommelarijverkoper Van Gelder, van het Bornse Veld. Salomon, 27 jaar oud, was marskramer en ging de boer op met allerhande koopwaar. Hij woonde ook op het Bornse Veld. Salomon was afkomstig van net over de grens, uit Bodendorf, een dorp bij Remagen aan de Rijn. Via Zwolle had hij zich in Borne gevestigd. Het zal Salomon en Sara daar goed zijn bevallen: zij bleven er wonen en kregen er vijftien kinderen, waarvan er negen volwassen werden.

Van fabrikleur naar textielfabrikant

Sprak Salomon oorspronkelijk Jiddisj, al gauw drukte hij zich even gemakkelijk uit in het Twents. Hij was bepaald niet ongeletterd: hij schreef Hebreeuws en Nederlands en hoogstwaarschijnlijk ook Duits.

Salomons handel ontwikkelde zich voorspoedig en in de loop van de jaren richtte hij zich steeds meer op de verkoop van textielproducten. Deze liet hij fabriceren door de thuiswevers in en om Borne. Zijn zaken gingen steeds beter. De klantenkring breidde zich uit tot ver buiten Overijssel, tot in het westen van Nederland toe. Salomon schakelde zijn oudste zoons in die een deel van de contacten met de klanten konden onderhouden. Eerst Jacob en Benjamin en nadat de laatste was vertrokken naar Hoogeveen nam Levie het van hem over.

Toen Salomon er in 1852 mee ophield, verkochten Sara en hij de bloeiende zaak aan Jacob en Levie. De winkel die Sara had gedreven ging naar zoon Nathan. De beide jongste zoons, David en Abraham gingen hun geluk in Amsterdam beproeven. De drie

dochters Dientje, Doortje en Lena werden aan de man gebracht, in die tijd dé levensverzekering voor een vrouw .

Vijftig jaar getrouwd

Op 10 april 1861 – Salomon en Sara waren toen 77 en 67 jaar oud- vierden zij hun gouden bruiloft. Het werd een groot feest dat niemand in Borne zal zijn ontgaan. De kinderen hadden het prachtig georganiseerd, er werden geschenken aangeboden, alle 50 kleinkinderen waren aanwezig en er werd een indrukwekkende dienst gehouden in de kleine Bornse synagoge die Salomon nog had helpen bouwen. Bal in Carelshaven, bal bij Meiling en na vier dagen nog vuurwerk op de Markt toe. Ruim een week later overleed Salomon.

Berith Salom opgericht

Op het feest kwam één van de gasten, Salomon Cahn, op de gedachte een stichting op te richten met als doel het doen van een bruidsgift aan vrouwelijke nazaten van Salomon en Sara. Iedereen vond het een goed en passend idee en zo kwamen



Groepsfoto genomen bij gelegenheid van het 135-jarig bestaan van Berith Salom in 1996 in Delden

de dag na het feest de zoons, de schoonzons en nog enkele andere mannelijke familieleden bij Salomon thuis en daar werd opgericht de stichting Berith Salom, dat verbond van Salomon betekent. In 1888 werd Berith Salom omgezet van een stichting naar een vereniging, want een stichting kent geen leden.

Omdat het in de negentiende eeuw voor een vrouw niet mogelijk was zonder bruidsschat een goed huwelijk te sluiten, was dit een manier waarop de familie daarbij kon helpen. Iedereen zou bijdragen aan het goede doel, de uitkering van f 1000,- zou worden gedaan uit de opbrengst van het bijeen te brengen kapitaal. Het duurde tot 1899 voordat de eerste bruid aan de beurt was. Tot op de dag van vandaag keert Berith Salom deze bruidsgift uit. Ook kon uit deze opbrengst hulp worden verstrekt aan familieleden in behoeftige omstandigheden. Met name in de crisistijd van de jaren '30 was hieraan behoefte. Na de Tweede Wereldoorlog worden uit het fonds regelmatig renteloze studieleningen verschaft.



De eerste voorzitter van Berith Salom was Jacob, de oudste zoon van Salomon en Sara. Hij bleef deze functie vervullen tot zijn dood in 1899. De eerste jaren was er weinig activiteit te bespeuren in Berith Salom. Op de ledenvergadering van 1881 werd besproken wie recht had op het lidmaatschap: tot dan toe waren ook de schoonkinderen lid geweest. Dit werd nu afgeschaft. In 1885 werd een voorstel

ingediend dat bepaalde dat alleen wie ook joods getrouwd was, recht had op het lidmaatschap. Dit voorstel maakte veel discussie los, maar werd uiteindelijk aangenomen. Dit onderwerp, wie wel en wie geen lid kon zijn van Berith Salom, heeft tot in de jaren zestig van de twintigste eeuw voor verdeeldheid gezorgd binnen de familie. Een aantal jaren bestonden zelfs twee verenigingen, tot in 1968 beide tot één club werden samengevoegd.

Feest: 150 jaar Berith Salom

En nu vieren wij het 150-jarig bestaan van Berith Salom, Salomon en Sara 200 jaar getrouwd! De vereniging houdt zich allang niet meer uitsluitend bezig met het verstrekken van een bruidsgift –al gebeurt dat nog steeds– maar organiseert voor de leden jaarlijks een familiedag en eens in de vijf jaar een groot lustrum in Twente. Ook dit jaar zullen de Spanjaards zich weer drie dagen lang naar hun stamland begeven. Rond de 250 afstammelingen van het gouden paar, waarvan een aantal elkaar nog nooit hebben ontmoet, zullen deze drie dagen voetballen tegen een team van BVV, met elkaar zingen, feestvieren, vergaderen (dat is statutair verplicht!) en veel, heel veel praten!

Boek

Ter gelegenheid van dit bijzondere feest komt een uniek boek uit over de wederwaardigheden van de uitgebreide familie Spanjaard, de fabriek in Borne en de familievereniging, geschreven door Paul Denekamp en Marianka Spanjaard: *Verweven met Twente De joodse fabrikantenfamilie Spanjaard (1800-2000)*, uitgegeven door de Walburg Pers.

Het boek beschrijft de opkomst en de ondergang van de fabriek, de positie van het bedrijf in Borne, de familieleden, hun activiteiten en hun leven in Borne en daarbuiten. Tevens wordt aandacht besteed aan enkele bekende kunstenaars met Spanjaard-wortels. Ook komen aan de orde de ontwikkeling van de familievereniging Berith Salom en de verspreiding van de klein- en achterkleinkinderen tot ver buiten Borne. Tot slot zien we hoe het de Spanjaard-nazaten tijdens de Tweede Wereldoorlog is vergaan en hoe in de periode daarna de overlevenden de draad weer oppakten en hun leven voortzetten, binnen of buiten Nederland.

Dit unieke boek bevat een groot aantal nooit eerder gepubliceerde bronnen. Hiervoor is uitgebreid geput uit persoonlijke brieven, documenten en levensverhalen en uit vele privé-archieven. Eén en ander is geïllustreerd met ruim 100 foto's en documenten waaronder vele uit de collecties van nazaten van Salomon en Sara.

Het boek is in iedere boekhandel verkrijgbaar.

Uit het leven van een markante Bornenaar: Lubbert Drekkers -1-

Jan F. Deckwitz

Aan bijzondere personen heeft het in Borne nooit ontbroken. In 2006 verscheen het boekje “Markante Bornenaren”. De beschreven dorpsbewoners zijn nagenoeg allen van na 1900. Ook vóór deze tijd had je bewoners die van bijzondere betekenis waren in het dorp. Vaak bij toeval kom je ze tegen in de annalen of archieven. Één van deze personen in Borne was Lubbert Drekkers.

Wat mij aanvankelijk intrigeerde was dat hij twaalfhonderd gulden schonk voor de bouw van een kerk, het voormalige kerkhuis aan de Weerseloseweg (nu Koppelsbrink). Verder onderzoek naar de handel en wandel van Lubbert Drekkers leverde een aantal opmerkelijke feiten op.

deel -1- Lubbert Drekkers: zijn gezin, betrokkene in de dorpsgemeenschap en ondernemer

Inleiding

Lubbert Drekkers nam in 1774, samen met een aantal dorpsgenoten, het initiatief om in het dorp Borne een eigen RK-parochie te stichten en hier een eigen kerk te bouwen. Tot dan toe moesten de Bornse katholieken naar Hertme of Zenderen voor een kerkdienst.

Drekkers was ondernemer alhoewel hij als wever te boek staat. Hij functioneert als fabriqueur, handelaar in textiel en doet dit aanvankelijk succesvol, hij heeft op een gegeven moment meerdere huizen in het dorp. Toch loopt het minder goed af. Op het einde van zijn leven, omstreeks 1825, woont hij in een klein kamertje en heeft hij het medegebruik van een zolder. Wat is er gebeurd?

Met de bezetting van ons land door de Fransen in 1795 en de wording van de Bataafse Republiek wordt eindelijk vrijheid van godsdienstbeleving verkregen en ook bestuurlijk verandert er veel. Dan krijgen we een andere Lubbert Drekkers te zien. Hij aarzelt niet het initiatief te nemen om het tij voor de katholieken te doen keren en gaat zelfs zo ver het recht in eigen hand te nemen. Met enkele dorpsgenoten molesteert hij de plaatselijke schoolmeester Jan Herman Dorgelo in zijn school en komt hij in aanvaring met het bestuur van dorp en streek. Hij moet zelfs het dorp ontvluchten om aan een arrestatie te ontkomen. In 1796 wordt hij aangeklaagd voor het beledigen van de magistraat en worden er voorbereidingen getroffen om hem voor de rechter te brengen.

In twee afleveringen wordt op het leven van Lubbert Drekkers teruggekeken. In deze eerste aflevering

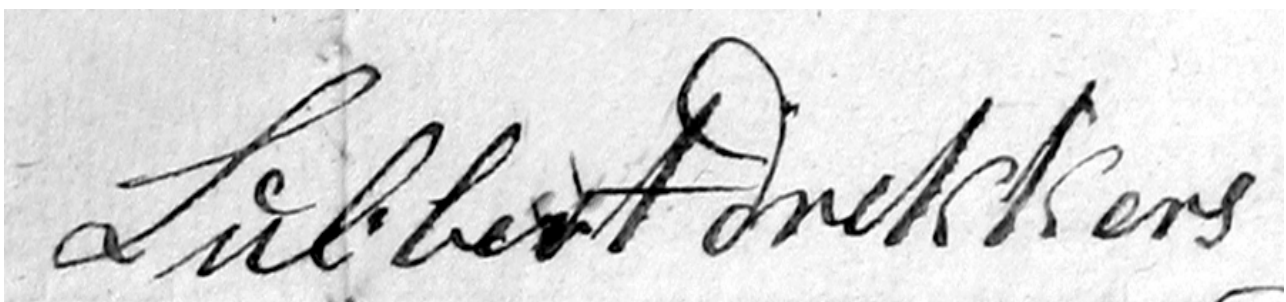
komt zijn persoonlijk leven en zijn lidmaatschap van het kerkbestuur aan de orde. Ook wordt hier zijn opkomst en ondergang als ondernemer geschetst. In een volgende aflevering wordt zijn houding en gedrag geschetst als de Fransen ons land hebben bezet. Lubbert meent, in een periode waarin sprake is van een zeker bestuurs- en gezagsvacuüm, het recht naar eigen hand te kunnen zetten.

Wie was Lubbert Drekkers?

Lubbert Drekkers wordt op 30 maart 1754 te Borne gedoopt¹ als zoon van van Gerardes Drekkers en Gertrud Swering. Swering is een bekende naam in Borne, maar de naam Drekkers komt voor het eerst als Drek (1702) en vervolgens vanaf 1712 tot 1755 als Drekkers in Borne voor. De familienaam verandert naar Drekkers en dit blijft zo tot rond 1872. Daarna is de naam weer uit het dorp verdwenen.

Lubbert groeit op aan de Juurenstraat (huidige Ennekerdijk) in Borne (zie kaartje: perceel 341) en krijgt ook scholing want als jong volwassene kan hij lezen, schrijven en rekenen, getuige de brieven die hij mede ondertekent en onderhandelingen waarbij hij betrokken is. Als jong volwassene, omstreeks 1775, beoefent hij het beroep van wever.

Op 25 mei 1778 treedt Lubbert in het huwelijk met Euphemia Ensink² (1753 – 1831). Euphemia werkt als spinster. Ze krijgen samen vier kinderen: Gertrudis (9 april 1781), Anna Maria (24 juli 1783), Joannes Henricus (15 oktober 1785) en Gertrudis (13 januari 1792)³. De eerste Gertrudis is blijkbaar vroeg overleden, hierover is geen informatie gevonden, ook niet in een begraafregister.



De handtekening van Lubbert Drekkers getuigt van een zekere schrijfvaardigheid.

De bouw van een kerkhuis⁴

Rooms-katholieken van Borne gaan in die tijd (vóór 1785) ter kerke op het Groothuis in Hertme of 't Hulscher te Zenderen. Omdat de rooms-katholieken in de tweede helft van de 18^e eeuw wat meer vrijheid kregen voor het beleven van hun geloof en het hen ook oogluikend werd toegestaan eigen kerken te bouwen, ontstaat in het dorp Borne de wens om hier een eigen parochie te stichten en een kerk te bouwen. Wel waren er voorwaarden waaraan zo'n kerk moest voldoen: het gebouw mocht er niet uitzien als een kerk en de ingang mocht ook niet aan de openbare weg liggen. Het meest eenvoudige was de kerk te bouwen als een boerenschuur, vandaar ook de veel gebruikte naam hiervoor: schuurkerk.



Foto van de maquette van de waterstaatskerk uit 1838 en de pastorie met schuur uit 1786. De kerk is voortgekomen uit de oorspronkelijke schuurkerk van 1786. De pastorie is nog steeds te bewonderen. De maquette is gemaakt op basis van tekeningen in het RK-Parochie-archief.

In 1774 neemt Lubbert Drekkers met een aantal dorpsgenoten als voorlopig kerkbestuur het initiatief om in Borne een parochie op te zetten. Pastoor Henricus Lammering in Hertme ondersteunt dit initiatief en op 3 februari 1774 wordt een verzoek ingediend bij Ridderschap en Steden (Staten van Overijssel) voor het bouwen van een kerk. Een antwoord blijft echter voorlopig uit.

Op 24 april 1785 gaat er een missive naar Van Heiden Hompesch, de drost van Twente: *“versoeke seer oodmoedelijk an hun edele mogende om ons goed gunstelijk toe te staan om een kerkhuis in 't dorp Borne te bouwen en versoecken om onse pastoor daar in om sin kerkelijke diensten te doen”*.

Op 3 juni 1785 komt de drost zelf naar Borne om zich op de hoogte te stellen van de plaats waar het kerkgebouw zou komen. Aanvankelijk wilden de katholieken hun kerk bouwen op de vicariegronden achter de beek (dat is op de huidige parkeerplaats vóór het Kulturhus). Dit is tegen de wens van de gereformeerden en ook de drost wijst deze plaats af. Immers de rooms-katholieke kerk zou dan voor de pastorie van de dominee komen, wat als zeer bezwaarlijk werd verondersteld. Inmiddels is óók contact gezocht met hofmeijer Eenhuis om op zijn grond de kerk te mogen bouwen.

Op 11 augustus 1785, 11 jaar na de aanvraag, wordt goedkeuring verkregen van Ridderschap en Steden om een kerkhuis te bouwen. Inmiddels is er ook een voorlopige overeenkomst met de hofmeijer om een kerkhuis, pastorie en schuur te bouwen op de Noordkamp (huidige Koppelsbrink).

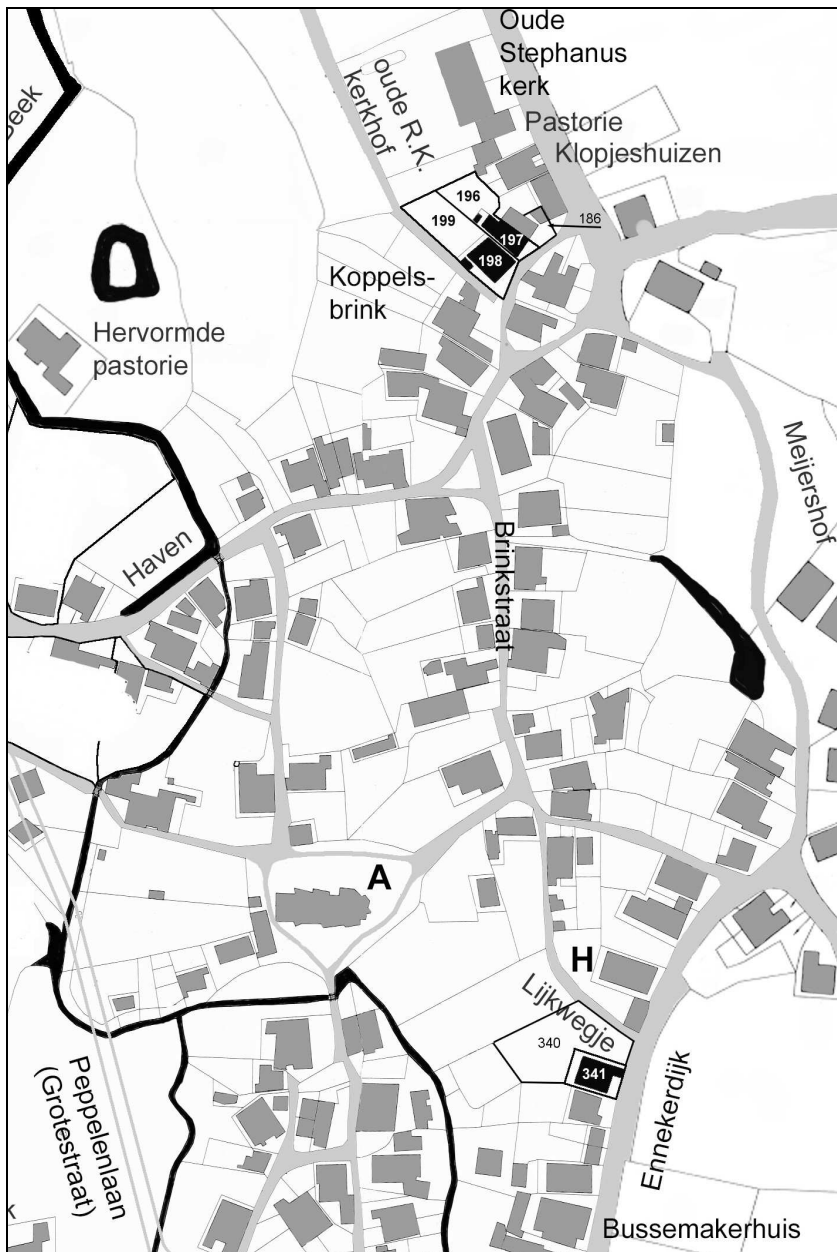
Op 3 september 1785 vindt de aanbesteding voor de bouw van de kerk plaats: Herman Veehof wordt de

aannemer, Jan Klensman en Mannus Ziethof de metselaars. Ook de aanbesteding voor de bouw van de pastorie met schuur vindt plaats: bouwkosten zijn tezamen: fl. 10.386-9s-2p (guldens / stuivers / penningen).

Men gaat voortvarend aan de slag want op 12 september 1785 vindt de eerste steenlegging plaats. Er zijn “vier eerste stenen”: van pastoor Henricus Lammering, kapelaan Johan Mulder, kerkmeester Lubbert Drekkers en kerkmeester Jan Mulder. Dat Lubbert en Jan ook een eerste steen mogen leggen komt waarschijnlijk voort uit hun bijdrage van fl. 1200,00 voor de bouw van de kerk. Een gigantisch bedrag voor die tijd.

Opmerkelijk is, dat Lubbert een relatief groot bedrag doneert aan de kerk, gezien zijn beroep van wever. Had hij geërfd of misschien een “rijke vrouw” getrouwd? We weten het niet en hebben dit ook niet kunnen achterhalen. Zakelijk gaat het hem echter zeer goed in deze tijd, gezien zijn betrekking met Johanna Tak-Racer, waarop we later terugkomen. Het is dus zeer goed mogelijk dat hij op eigen kracht zijn vermogen heeft vergaard.

Op 11 oktober 1785 is Lubbert Drekkers weer betrokken bij een overleg met Anna Eenhuis-Helmig, de weduwe van de hofmeijer. Het gaat inderdaad om een stuk grond op de Noordkamp dat in erfpacht aan het kerkbestuur wordt gegeven. De erfpachtakte is uiteindelijk definitief opgesteld op 30 maart 1786, de kosten voor de erfpacht bedragen 12 gulden per jaar. De acte wordt mede ondertekend door Lubbert Drekkers. De bouw van de kerk is dan al geruime tijd aan de gang, op paaszaterdag 24 april 1786 wordt hier de eerste mis opgedragen.



Kadasterkaart Borne van 1832 met de lokatie van de woningen (340 en 341), (196 en 197) en (198 en 199) die door Lubbert Drekkers zijn aangekocht en die hij weer kwijt raakte. Op het eind van zijn leven verbleef hij op de lokatie 186. (kaart van H. Gloerich)

Tot zover dan de betrokkenheid van Lubbert Drekkers bij de bouw van het kerkhuis en als kerkmeester.

Lubbert Drekkers de ondernemer

Dat Lubbert niet zomaar een wever was maar ook over de nodige ondernemingsgeest beschikte, blijkt uit het feit dat hij eind 1780, pas 26 jaar oud, zijn eerste huis kocht. Het is een half huis met grond gelegen aan de Koppelsbrink op de lokaties D196 en D197 (volgens de kadasterkaart van 1832). Het gaat hem goed want enkele jaren later koopt hij ook de woning met grond hiernaast op de lokatie D198 en D199.

Dat het Lubbert goed gaat blijkt o.a. uit zijn handelscontacten met Johanna Tak-Racer die een groothandel heeft aan de Nieuwe Dijk in Amsterdam⁵. In 1784 verkoopt hij aan haar voor

fl. 262,00 aan linnen en voor fl. 1262,00 aan marseljes. Marseljes (genoemd naar de Zuid-Franse stad Marseille) of rokstrepen zijn doeken met een linnen ketting een katoenen inslag vaak voorzien van ingeweven figuren. De ruwe katoen levert Johanna, die dan in Borne wordt gesponnen tot draden voor de Marseljes. In december 1783 levert zij 739 pond ruwe katoen voor een bedrag van fl. 812,00. Lubbert functioneert dan min of meer als fabriqueur, dat wil zeggen dat hij een aantal wevers en spinsters voor zich laat werken. Hij levert katoen, linnen- en katoengarens toe en neemt de geweven doeken af. Een deel van de garens betreft hij weer van Johanna, meestal met de afspraak dat deze betaald worden bij aflevering van de doeken. Zo kon hij tussentijds de wevers die voor hem werkten betalen voor stukwerk.

Johanna Tak-Racer (1734-1822)⁶ was geen onbekende. Ze is een zus van de bekende Jan Willem Racer (1736-1816), advocaat en later burgemeester van Oldenzaal. Beiden zijn in Delden geboren. Beiden ook hebben enkele jaren als opgroeiend kind bij een oom, dominee Everwijn van den Berg, in Borne gewoond. Everwijn was een broer van Johanna's moeder.

Op 19-jarige leeftijd vertrekt Johanna vanuit Borne naar Amsterdam om bij haar zus Arnolda (1729-1763), die een textielwinkel heeft, in dienst te treden. Enkele jaren hierna, in 1757 huwt zus Arnolda Dirk Bruins in Almelo en vertrekt zij uit

Amsterdam. Johanna neemt de zaak in Amsterdam over en weet naast het beheer van de winkel ook een textielhandel op te zetten. Ze handelt zelfs met de VOC over de koop van garens uit India en heeft in geheel Nederland, maar vooral in Twente en de Achterhoek, haar afnemers en toeleveranciers.

Aanvankelijk werkte Lubbert nauw samen met Frans Mulder, een dorpsgenoot. Na enkele jaren zijn beiden ieder voor zich zelf verder gegaan. Ook Frans Mulder heeft gedurende jaren gehandeld met Johanna Tak-Racer. In 1785 verkoopt Lubbert voor fl. 172,00 aan linnen en voor fl. 2697,00 aan marseljes aan Johanna. De garens uit India waren van een fijnere kwaliteit dan die uit Twente. In Twente werd gedurende een 20-tal jaren meer importgarens gebruikt dan van eigen maak.

In de volgende jaren neemt de verkoop van linnen naar Amsterdam af. In 1786 wordt voor fl. 154,00 aan linnen verkocht en voor fl. 985,00 aan marseljes. Ook in de jaren hierna is er handel met Amsterdam, alhoewel in mindere mate. De laatst geregistreerde verkoop van Lubbert aan Johanna is van 1789 waarbij voor fl. 420,00 aan linnen naar Amsterdam gaat. Tot deze tijd verlopen de zaken voorspoedig, alhoewel Lubbert dan reeds een schuld bij Johanna heeft van ruim fl. 1100,00 voor geleverde garens en niet afgeleverde doeken. Er komt een kink in de kabel, waardoor is niet geheel duidelijk. Vermoedelijk is Lubbert niet zo gemakkelijk in de dagelijkse omgang en heeft hij onvoldoende zicht op zijn financiën, wat later ook wel zal blijken.

Wat ging er mis?

Tot 1780 woont Lubbert vermoedelijk bij zijn ouders in huis aan de Juurenstraat. De zaken gaan goed in de zeventiger jaren; op 19 december 1780 koopt Lubbert een half huis⁷ (zie kaartje: D196 en D197) met grond achter de klopjeswoning en de oude pastorie. Hiervoor of hierna heeft hij nog een huis⁸ (zie kaartje: D341) gekocht aan de Juurenstraat. Dit blijkt als in 1791 de hiervoor genoemde "desolate" boedels⁹ op 7 juni 1791 worden geveild. Hij woont dan aan de Juurenstraat. Het huis achter de pastorie heeft hij verhuurd aan Anna Olthof.

In 1791 worden twee curatoren, advocaat E. Dullen en procureur J.L. Ernst aangesteld over "de desolate boedel" van Lubbert Drekkers en zijn vrouw Fenneken Ensink. Zij dragen hun (half) huis gelegen aan de Juurenstraat over aan Bernardus Hemmeler voor fl.100,00. Het pand is belast met een jaarlijkse uitgang van 38 stuivers aan de kerk en een jaarlijkse uitgang van 3½ hoen aan de Meijershof.

In dezelfde maand, een dag na de vorige verkoop, en met dezelfde curatoren worden twee halve huizen (zie kaartje: D186 en D187) met grond van het echtpaar Drekkers-Ensink verkocht. Het eerste wordt voor fl. 335,00 en het tweede wordt voor fl. 906,00, verkocht aan Adam Bussemaker. Bij het laatste huis behoort een halve turfschuur en ¼ deel van de waterput achter het eerste perceel. Dit alles onder voorwaarde dat Anna Olthof levenslang een plaats in dit halve huis kan behouden.

Op 4 april 1793 verklaren Lubbert en zijn vrouw schuldig te zijn aan Bernardus Hemmeler een bedrag, groot fl. 800,00 tegen 3% rente per jaar. Deze hypotheek is gevestigd op hun halve huis met daarbij behorende grond en halve turfschuur en waterput. Hij krijgt het recht, gebruik te maken van de weg naar de waterput. Het hiervoor eerst genoemde halve huis wordt op 25 april 1793 weer teruggekocht van Adam Bussemaker.

In 1820 komen Lubbert en zijn vrouw weer voor moeilijke tijden te staan. Over werk en inkomen in

deze tijd is niets teruggevonden. Op 26 maart van dat jaar, Lubbert is dan 66 jaar oud, verkoopt¹⁰ hij zijn woning achter de klopjeswoning voor fl. 465,00 (let op, hij verkoopt twee halve panden) aan Bernardus Morselt, timmerman te Borne. Tevens wordt dan de huur opgezegd aan de bewoner van het pand, kleermaker Christiaan Markslag. Lubbert en zijn vrouw mogen hier tot 1 november blijven wonen zonder huur te betalen en hebben vrije toegang naar de put achter het huis, ze mogen ook de zolder boven de woonruimte gebruiken. De andere helft van de woning is verhuurd aan Gerrit Buter.

Op 22 februari 1828 maakt Gerrit Buter zijn testament op en geeft hierin een legaat¹¹ aan van fl. 25,00 op naam van Lubbert Drekkers. Inmiddels is Lubbert verhuisd naar een kleine woning¹² (zie kaartje: D186) naast het klopjeshuis. Hier slijt hij zijn laatste levensjaren.

Lubbertus overlijdt op 27 januari 1830. Een jaar later, op 23 januari 1831, overlijdt ook zijn vrouw Fenneken. De kinderen van Lubbert en Fenneken zijn inmiddels getrouwd. Twee van hen gaan in Hengelo wonen, de derde in Oldenzaal. Na 1831 is geen afstammeling van Lubbert Drekkers meer te vinden in Borne.

Noten

- 1/2. Trouwboek Borne: HCO index 596263
3. Doopboek Borne: HCO index 55586061
4. Gedurende enkele jaren heb ik (Jan F. Deckwitz) een "Histografie van de Waterstaatskerk Borne" (14 blz.) ontwikkeld en bijgehouden. Gegevens hierin heb ik ontleend aan eigen onderzoek, boeken en transcripties van: H.G. Brok, Mw. R. Franssen, J.J. Grootenboer, H. Gloerich en H. Woolderink.
5. Het archief van Johanna Tak-Racer bevindt zich bij de "Oudheidkamer Oldenzaal" en is grotendeels bewaard gebleven. In "Textiel Historische bijdragen Nr. 16 (1974) wordt de handel van Johanna Tak-Racer met de Twentse en Achterhoekse fabriqueurs uitgebreid beschreven.
6. Instituut voor de Nederlandse Geschiedenis: Het digitaal vrouwenlexicon.
7. HCO toegang 43, ingang 34 Rechtelijk Archief Borne (RAB) fol. 164 en 165. Bevolkingsregister 1830. Volgens de kadasterkaart van 1832 betreft het hier de percelen D196 en D197.
8. Van dit huis is geen koopakte gevonden. Bevolkingsregister 1830. Volgens kadasterkaart van 1832 betreft het hier perceel D341.
9. HCO toegang 43.1 RAB fol. 16, 17, 18 en 19.
10. HCO toegang 122; inventaris 544 (inventaris van notaris Lantman).
11. HCO toegang 122; inventaris 562 (inventaris van notaris Lantman).
12. Bevolkingsregister 1830; volgens de kadasterkaart van 1832 betreft het hier D196.

Oud plaatsgenoten in de missie -2-

Harry Filart

In de vorige *Boorn & Boerschop* is al een aantal missionarissen aan u voorgesteld. In dit nummer treft u opnieuw Borneenaren aan die zich belangeloos hebben ingezet voor de medemens op een plek op de aarde waar hulp nodig is.



Frater Bernard Kleissen uit Hertme vond zijn levenstaak in Suriname en wel in de hoofdstad Paramaribo, waar hij vanaf 1948 werkzaam is geweest. De eerste vijftien jaar was hij koster aan de kathedrale kerk. Vanaf 1963 werd deze baan echter meer een nevenfunctie. Hij werd

portier van de pastorie, dat werd toen zijn voornaamste taak. Het bracht hem in de gelegenheid om armen en bedelende melaatsen eens wat toe te stoppen. Tevens kreeg hij de zorg voor de procuratie (de stoffelijke aangelegenheden) van het huis. Het bijhouden van de doopregisters alsmede de administratie van het Kath. Week- en Parochieblad behoorde tot zijn werkzaamheden. Zeer geliefd was hij ook als bedevaartleider. Frater Kleissen sukkelde door de jaren heen veel met zijn gezondheid. Ettelijke malen is hij geopereerd. Het was voor hem echter nooit een reden om te repatriëren.

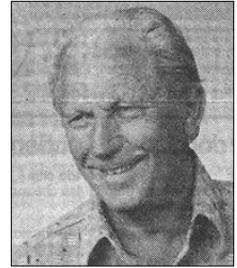
Zuster Herma Oude Egberink vertrok op 15 januari 1947 naar Curacao. Toen zij daar kwam was daar alles armoe wat de klok sloeg. Er was soms nauwelijks water om je fatsoenlijk te wassen. Zij ging op zoek naar arme gezinnen om kleding, voedsel e.d. uit te delen. Extra zorg en aandacht was ook nodig voor de jeugd omdat veel kinderen door ouders en verwanten in de steek werden gelaten. Nadat in 1971 het grote klooster overging naar het Gouvernement kwam zij te werken in een internaatskeuken. De zusters woonden er in kleine huizen. Met name in de middag deed zuster Herma veel parochiewerk en verzorgde ze het eten voor de jongens van de zogeheten Bouworde, die arme gezinnen gratis hielpen bij de verruiming van hun woning. Curacao kreeg geleidelijk een stukje welvaart. Amerika importeerde veel en de Shell verschaftte veel en goed werk aan de mensen.



Toen zuster Herma in de jaren tachtig naar Nederland terugkeerde kon ze terugkijken op een heel vruchtbare tijd.

Toen de 20-jarige **Jan Zoetebier**, geboren te Vollenhove en getogen in Borne, halverwege de jaren dertig (late roeping) besloot priester te worden stond hem feitelijk missiewerk onder de Eskimo's voor ogen. De jonge textielarbeider bij Spanjaard vervulde zijn priesterlijke taken echter in een geheel

ander gebied, namelijk onder de tropenzon in Kalimantan, het vroegere Borneo. Pater Zoetebier voelde zich uitermate goed thuis bij de Indonesiërs, wier nationaliteit hij ook aannam. Hij sprak tevens de taal der Dajaks.



Toen hij in 1956 in Muara Terweh kwam, begon hij in een politieke gevangenis met godsdienstlessen. Deze gevangenen werden later zijn beste helpers. Het waren de wegbereiders, die mede hielpen dat de verbreiding van het christelijke geloof zo'n vlucht nam. In twintig jaar tijd van dertig parochianen tot een zielzorg over zeventuizend, verdeeld over dertien kerken. Dat was één van de vele verdiensten van deze bevlogen pater, die na zijn terugkeer uit de missie, in de jaren tachtig, nog drie jaar lang pastoor was in Hertme.

Zuster Hermine Derksen, zij was een zus van pastoor Derksen van de Theresia-parochie. Zij had ettelijke jaren de materiële zorg over een ziekenhuis met 250 bedden in Kagondo (Tanzania). Een belangrijke taak voor haar was te zorgen voor voedsel, kleding, onderhoud van de gebouwen en de omgeving daarvan. Voor het ziekenhuis werd door instanties wel wat gegeven. Maar de armen en lijdenden die thuis waren – d.w.z. een hut bewoonden die niet waterdicht was – kregen geen hulp. Vooral door de oorlog met Uganda, destijds, was er letterlijk gebrek aan alles. Na 1980 kreeg zuster Hermine een andere taak in een tehuis in Kipalapala. Hier kwamen zusters van diverse congregaties voor drie of zes maanden om de taal te leren. Ook kwamen hier de armen en gebrekkigen, maar ook melaatsen (die vaak werden verstoten) aankloppen om hulp.



Pater Beune was vele jaren actief in Brazilië. Hij maakte daar tochten te land en te water, door riviertjes, door grotten, over steile heuvels, door mul zand, door modder en moeras. In eerste instantie gingen deze tochten per paard, daarna werd de jeep of volkswagen ingezet. Het land was dan weliswaar geen wildernis meer, toch maakte hij vaak mee dat hij 's avonds een kudde loslopend vee op zijn weg vond, want de dieren zochten naar open plekken vanwege de vele slangen. Bij regen was het dan vaak „glijbaantje spelen” vanwege de achtergebleven vlaaien.

Pater Beune bediende vanuit zijn standplaats een aantal buurtkapellen. Zijn gelovigen – grotendeels landbouwers en veehouders – waren veelal nog katholiek in oude stijl. Veel bijgeloof en veel pracht en praal. Urenlang biechthoren bij een temperatuur van 40°C kwam heel vaak voor.

De Bornse missionaris deed individueel ook veel voor de armen. Hij verschaftte ze voedsel wanneer water en zon bijvoorbeeld de schamele oogst vernield had en bracht - indien nodig - patiënten naar hospitaal of ziekenhuis 100 km verderop.



Pater Willy Schwachöfer

alsook zijn broer frater Hans Schwachöfer zijn weliswaar geen Bornenaren van geboorte. Hun wieg stond in het Limburgse Gennep. Toen hun vader echter aldaar zijn accountantspraktijk sloot, kwam hij met hulp van enkele invloedrijke personen en de

omstandigheid dat zijn gehuwde dochter reeds in Borne woonachtig was terecht in één van de Dijkhuiswoningen. Hij legde daar een weldadige activiteit aan de dag door zijn medebewoners te laten profiteren van zijn kennis op fiscaal gebied. De beide Limburgse missionarissen kregen op die manier dus een Borns verlofadres en ook de Kontaktgroep Bornse Missionarissen heeft hen ten volle geaccepteerd.

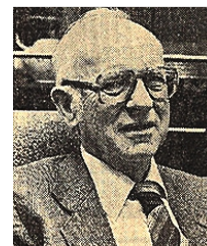
Pater Willy Schwachöfer ging in 1958 naar Rhodesia (Zimbabwe). Hij was daar o.a. rector van het St. Luke's Hospital in Bulawajo. Eveneens had hij de zorg over een huishoudschool met 150 meisjes. Bovendien bediende hij nog een tiental buitenposten. In Zimbabwe kende men een tropisch klimaat. Met Kerstmis was het daar snikheet. De missionaris had tijdens zijn periode aldaar veel te maken met de guerrillastrijd tussen Mugabe en Nkomo. Toen in 1978 zijn been geamputeerd werd in het Stadsmatenziekenhuis te Enschede ging hij, na revalidatie in het Roessingh - ondanks deze handicap - welgemoed terug naar zijn missie.

Broeder Hans Schwachöfer

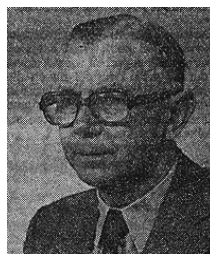
vertrok op 21 juli 1953 naar Zaïre. Ruim twintig jaar was hij werkzaam in Kinshasa (het vroegere Leopoldville) een stad met 2 miljoen inwoners, waarvan 60% tussen de 15 en 25 jaar. Hij kreeg daar te maken met de jeugdproblemen van iedere grote stad. Het onderwijs is daar niet aangepast aan de studiebehoefte en er heerste een grote werkloosheid. Door een gebrekkige infrastructuur stond de oogst soms te rotten. Later gaf broeder Hans godsdienstlessen en deed hij veel parochiewerk. Vanaf 1976 werkte hij, samen met 3 paters en 1 zuster, in St. Francis met 50.000 parochianen.



Pater Herman Höfte - van de smid - werd in 1921 in Borne geboren. Na het Klein Seminarie Apeldoorn is hij in Mill Hill in 1947 tot priester gewijd. Meteen is hij toen naar Oeganda gegaan. Hij werkte daar op verschillende plaatsen, maar



vanaf 1961 in de parochie Situmi die hij zelf had opgericht en uitgebouwd met meerdere staties. Dat vond hijzelf zijn mooiste tijd. Toen echter kwam dictator Idi Amin aan het bewind. Die stuurde in september 1972 eerst alle Aziaten het land uit en in december een grote groep blanken. Plotseling moest ook pater Höfte het land verlaten. Een nieuwe missiepost zag hij, mede gezien zijn leeftijd, niet zitten. Na de H. Hartparochie te Enschede werd hij pastoor in Rosendaal bij Bergen op Zoom. Zijn laatste parochie werd de St. Pancratius te Tubbergen.



Ook **pater Harrie Bardoel** was geen Bornenaar van geboorte. Hij kwam van oorsprong uit Brabant. Zijn zus echter was getrouwd met W. Poppink en woonde in Borne aan de Brinkstraat 3. Dit werd tevens het verlofadres van de missionaris die vanaf 1949 - 27

jaar lang - werkzaam was in Noord-West Zaïre, toen nog Belgisch Congo. Zijn missiepost bestond uit 72 dorpjes en 52.000 bewoners, 3 graden boven de evenaar. Hij werkte er met een 70-tal catechisten in een land met totaal onderontwikkelde toestanden. Er heerste een crisis in de economie en bovendien bestond er een grote spanning tussen kerk en staat.

Haar droom om missiezuster te worden werd voor **Zuster Angela Boswenger** pas op 54-jarige leeftijd werkelijkheid. Ze was eerst 29 jaar onderwijzeres in o.a. Twello en Losser, alvorens zij - in 1972 - naar de missie ging. Zij vertrok naar Kashikishi in Zambia. In een ziekenhuis met 160 bedden deed ze de boekhouding en hield ze zich bovendien bezig met de opleiding van verpleegsters.

Broeder Guus Nuijens was vanaf 1965 werkzaam op de Tanimbar eilanden (Molukken). Hij was daar een soort manusje van alles, t.w. monteur, electriciën, kapitein van een boot en bovendien voorman bij de ontwikkelingsprojecten.

Pater G. Ellenbroek was jarenlang tewerkgesteld in Windhoek in S.W. Afrika. Hij was daar pastoor van 4000 mensen in een parochie zo groot als Nederland. In 1974 kreeg hij een aanstelling als ziekenhuispastor in Anholt (Dld.).

Sinds 1948 was **pater A. Lamm** pastoor in de mijnstad Tsumeb (S.W. Africa) met 12.000 inwoners. Vanaf 1972 werkte hij in een blanke parochie in Walvis Bay en was aalmoezenier voor katholieke soldaten. Verder deed hij veel pastoraal werk voor

zeevissers. De pater had grote moeite met de apartheidspolitiek en verliet daarom de missie. In 1974 werd hij pastoor in het Duitse Neukirchen

Pater Daan Balk ging naar Israel. Van 1966 tot 1969 leidde hij pelgrims rond in het land van de bijbel. Bovendien vertelde hij ze over het Evangelie en over Jezus Christus. Verder studeerde hij in de stad Jerusalem arabische talen. Ook verdiepte hij zich in het Jodendom en de Islam. Pater Balk volgde later meerdere studies in Rome.

Pater Daan Balk was de laatste jaren pastoor in Helmond. Rond de kerstdagen in 2010 is hij tijdens een H. Mis in elkaar gezakt en overleden.

Zuster Notburga Broeren, leerkracht aan de vroegere meisjes uloschool, hield zich in Curacao jarenlang bezig met parochiewerk, catechese, armenzorg en jeugdzorg. Bovendien gaf ze les aan een huishoudschool.

De Bornse verpleegster **Pauline Gloerich** ging begin jaren zeventig voor twee jaar als vrijwilligster naar het ontwikkelingsland Zambia. Het grootste deel van die tijd was ze werkzaam in de streek Kalampo. Ze hield zich daar geheel zelfstandig bezig met de gezondheidszorg en de zorg voor moeder en kind.

Sinds 1969 was **pater Harry van Hal** werkzaam in Quezon City op de Phillipijnen. Hij was daar kapelaan in een parochie en deed veel jeugdwerk. De omstandigheden waren redelijk gunstig, alleen waren er veel problemen met water en elektriciteit. Ook pater van Hal werd later pastoor in Duitsland.

Vol goede moed en met een Gods vertrouwen vertrok **pater H. IJzereef** in 1957 naar de Walvis Bay in S.W. Africa. Ook hij kreeg daar te maken met de apartheid, waarmee hij zich maar moeilijk kon verenigen.

Vanaf 26 augustus 1939 was **zuster Veroni ter Bekke** werkzaam op Sumatra Selatan. Zij begon daar een kleuterschool. Verder gaf ze er godsdienstlessen en verzorgde bovendien de voorbereiding op het H. Doopsel en H. Communie. Op Sumatra kon het ontzettend heet zijn. Ze maakte daar soms temperaturen mee van rond de 50 °C.

Broeder Henri Mulder - van de Morseltdijk - was hoofd van een timmerfabriekje in de omgeving van Kinshassa in Zaïre. Hier werd allerlei meubilair gemaakt voor de missie, zoals schoolbanken, tafels en stoelen.

Pater Leo Leurink deed de priesteropleiding in België. In 1939 werd hij in Leuven tot priester gewijd. Hierna vertrok hij naar de Congo, alwaar ook zijn broer Frans werkzaam was. In de zielszorg maakte hij zich er verdienstelijk. Een paar jaar lang ook was pater Leo pastoor in België. Echter de roep



om in de missie te werken bleef aanhouden. Hij keerde terug naar de Congo en werd rector aan het seminarie, tot gezondheidsredenen hem noopten het kalmer aan te doen. De laatste jaren van zijn leven was hij rector aan het bejaardenhuis te Weerselo.

Dit was een stukje geschiedenis in de notendop over onze plaatsgenoten in de Derde Wereld. Inmiddels is er van de toenmalige zusters, broeders en paters niemand meer in de missie.

De Kontaktgroep Bornse Missionarissen heeft jarenlang contact gehad met al deze mensen door middel van geschreven brieven en door het sturen van kerstcadeaus en door het financieren van kleine projecten. Deze projecten werden gesteund door vele Bornenaren. De maatschappij verandert in Europa, maar ook in Afrika. De zusters die in Tanzania werkten hebben hun werk overgedragen aan Afrikaanse zusters.



De Kontaktgroep heeft enige jaren geleden zichzelf opgeheven en het saldo overgemaakt naar **Paily Ellenbroek**. Zij is voor een bepaalde tijd naar Afrika gegaan om daar te helpen. Het geld is besteed aan kinderen in een weeshuis in Malawi voor voedsel en leermiddelen.

Niks doert veur wat leu eeuwig, behalve zoaligheid en armoed

De hoed kloar

Johan Kwast

Nog ne kleane wekke te goan, dan zit eure zommervakaansie der wier op. Dan is et zo wied dat zee wierum möt. Zo'n dertig Rotterdamse keender bint jaarlijks in Boorn onderbrach. Jongs en wichter, dee op 't plattelaand 'n paar wekke wat könt biekommen. De, duur 'n bezetter, verinneweerde stad en 'n hongersnood doar, drif eur dizze kaant op.

Herman van Ingen, ne jong van good tien joar oold oet de Bergstroat, hef bije oons an 'n Bieffel, noe vuur 't dearde moal zien tiedelijk hoekommen. De ruimte, ne röstige menear van leawen en genug te etten, hef goo invlood op dizze stadskeender.

Elk joar keump Herman geern wier noar Boorn en zöt d'r tegenop as de vekaansietied of löp. Op 'n moal steet onvedachs Herman zien vaa bije oons an de duur. Liftend en lopend is den man ok oonze kaant opkömme. Hee prebeert hier vuur ziene Rotterdamse familie etten op te scharrelen. Lopend is-e van Riessen of kömme, en vaalt um 'n uur of twee, doodmeu bije oons op nen stool daal. Herman is bliej dat-e zien vaa wier zöt, mear schrikt as-e mearkt hoo mager en oethongerd den der bije zit.

"Woar zal dat nog op oetdraien", heur ie em deanken. Netuurlijk hef den man nog nich wat getten. Rap maakt mien moo em good wat mirragetten terechte. Heanigan trek-e wat bije en begeent te vetellen oawer zien Rotterdams gezin en hoo et d'r in 't westen an too geet.

Dree heupendvolle teelders mirragetten wördt achter mekaa noar binnen wearkt. As op de vroag, of hee genug hef had, nich voort "joa" wördt zeg, krig-e d'r nog veer snee stoete bije. Ok dee veendt meuteloos euren weg. "Foi, foi, waar lot den man dat toch allemoal, en zal-e d'r gin las van kriegen", vroage wiej oons af.

"Morgen geet Johan wal met oe met, 'n boer op". "Hee weet hier en doar wal de weg, dat schealt oe." In Zeanderen en Hettum, bije familie en bekeande adressen van mien vaa, loop wiej zovöl etgerei op, da-w de twee volle jute zäkke hoast nich mear dreagen könt. Hier en doar hef et em ok nog ees gin nen ceant kost. Bliej en riek met zovöl goodhead, geet-e wierum noar 't westen. Hee weet noe ok dat Herman et bije oons noar 't zin hef. Doar hoof-e nich oawer in te zitten.

't Is maandagmirrag van eure leste vekaansiewekke in Boorn. 'n Keerlike, armeurig in de kleere, keump bije oons langs 't kökkenraam lopen. Hee klopt an de zieddeur van 't hoes. Mien moo keant em nich. Hee zeg dat-e Schlosser oet de Nije Kearkstraat is. Geern wil-e nog wat earpel kopen. "Tot 'n vriedag is genug, want zoaterdag haalt de Duutsers oons allemoal op", zeg-e. "Wiej mot oons Boorn veloaten; waarhen et geet, dat wee-w nich".

Geeld hef-e nich völ, en woareargens onderduken is veur eur nich votleg. "Wiej mot et mear

oondergoan en ofwochen". Dat eur nich vol goods te wochen steet, dat kö-j oonder de kloomp anveulen. En dat veult dee jörre ok hoarfien an. "t Is oons lot", zeg-e.

Wiej könt et oons nich veurstellen, dat-e dee weure zo beröstend kan zeggen. Hee krig genug earpel met; vuur de hele wekke. 't Is 't leste wa-w nog vuur em könt doen, in dizzen onmachtigen toostaand. Betalen hoof-e nich, dat sprek vanzölf. "Nemt et zo mear met", zeg mien moo. "k Heb noe trouwens ok gin geeld bije mij", zeg-e. Wat zal d'r in dat gezin an de Nije Kearkstroat; kommende daage wal nich umgoan?

Ok bije oons wördt d'r oawer noaproat. Hoo kan zowat, in oons Boorn en wiederop in 't laand, toch bestoan! Wiej könt et oons nich begriepen. 't Geet et meanselijk vestaand en 't innerlijk geveul wied te boawen. Met 'n betrouwd gemood löp de wekke op 'n ean. Vriedaagns, tegen 'n oawend, doar klopt Schlosser wier an de zieddeur. "'k Wil oe dee earpel nog betalen". "Morgen is 't met oons zo wied, . . dan mö-k de hoed kloar hebben". "Nemt et geeld mear an; doat dat noe mear". "Wiej hebt et nich meer neurig", zeg-e. Doar geet de jörre wier; wiej kiekt em noa. 'n Mood is d'r kats oet. Heanig sloft 't keerlike op 't hoes an. Zo-j doar nich stil van wörden? 'n Stried met 't leawen is-e angoan en hee hef 't hier an 'n ean brach. Morgen kan-e goan, hee hef "de hoed kloar". Meer as klean veul ie oe, en meer as stil bi-j. A-j dat dee aarme, seempele Boornse jörre, hebt heuren zeggen.

's Zoaterdag, rond 't mirraguur, steet d'r aarig wat volk op 't perron. De vekaansiekeender goat wier noar Rotterdam. 'n Trein oet Hengel zal d'r zo wal ankommen. De meesten bint opgeruumd en bliej. Wat oolderen vroagt zich bedrukt of, hoo et eur zal goan, as zee wier in 't hoes bint.

In eenmoal is d'r 'n gedoo bije 'n ingaank van 't station. De leu kiekt verschrikt noar wat zich doar afspölt. 'n Koppelike Boornse Jörren wördt duur Duutse soldoaten in bedwang holen, en nich zo zachzinnig 't perron op dreewen. Nen eankelen strukelt, nen aanderen löt zich protesterend vuuroawer vallen. 'n Kolf van 'n Duuts geweer brech eur wier in de beene. De meesten slept zich, as vedoowd, 't perron oawer. Alns geet an oons, as in nen rappen film vuurbiej.

Doar keump 'n trein anzetten, steunend en staampend stopt-e vuur 't perron; de deuren goat

lös. In 't vuurste deel stapt oonze logees noar binnen. As zee zit, zwaait zee oetgeloaten. Zee hebt ne mooie vekaansie had.

Op 't zölfde ogenblik, ongeleuf; de leu schrikt zich lam. De duren achteran, van de wagons, wördt lös smetten. Rap wördt de Jörren d'r met geweld indrukt. Schlosser is d'r ok bie. Hee verzet zich nich. Hee hef "de hoed kloar". Gin meanske dörrt d'r nog nen vinger noar oet te stekken. Te laat; joa, wiej bint te laat, dat bi-w. De duren sloet zich. Heanig zet 'n trein noar 't westen, zich in beweging. Doar goat ze. 't Eene deel reizigers geet noar 't hoes; 't aandere deel wördt met onbekeande bestemming, as slachvee ofvoerd.



"Wie één mens redt, redt de hele wereld"

Herdenkingsmonument aan de Parallelweg tegenover het NS-station.

Foto: Sjaan Tieman

Doar stoat wiej dan; stil en veslagen, alleen met oons zölf, in oorlogstied, op 'n veloaten Boorns spoorperron. Ogenbeukekeriej zo-j deanken. 't Möt hoast wal, zo völ onmeanselijks kan nich bestoan. Toch is et zo; 'k heb et met eagen ogen zeen en et good metkregen. 't Zal mij mien hele leawen bieblewen. Ik wörd et nich wier kwiet en dat mag ok nich. 'n Poar moand later komt de Schlosser's um, in 't concentratiekamp Auschwitz.

Strukelsteene doot oons d'r an wierumdeanken. Eenen strukelsteen, vuur een meansenleawen van ne Boornse Jörre. Ofvoerd en umbrach. D'r ligt völ steene. Dat angriepende strukelsteen leggen heb ik steark metbeleawd. En, et hef mij good doan, dat hef 't. En elken dag kö-w bie de Boornse Jörren efkes stille stoan. Biej de huuze, woar zee vroager wont hebt, ligt dee strukelsteene. Euren leaftied en namen stoat d'r op. In 't boek "Stolpersteine in Borne", kö-j eure vroegere adressen veenden.



Rabeka van Gelder huwt in 1916 met Salomon Schlosser uit Den Ham. Ze gaan aan de Nieuwe Kerkstraat (nu nummer 26) wonen, waar hun zoon Levie in 1918 wordt geboren. In de oorlog woont Izak van Gelder, de broer van Rabeka, bij hen in. Salomon handelt in alles wat los en vast zit, terwijl zijn zoon in paarden doet. In de oorlog worden Salomon en zijn zoon Levie tewerkgesteld in kamp Overbroek te Kesteren. Enkele maanden later worden zijn vrouw Rabeka en haar broer Izak uit Borne opgehaald en treffen de vier elkaar in Westerbork. Een week later worden ze naar Auschwitz gedeporteerd. Salomon en Rabeka overlijden daar op 12 oktober 1942. Levie wordt niet direct vergast, hij komt een paar maanden later om op 21 januari 1943.

Bronnen:

<http://stolpersteine-borne.nl>

<http://akevoth.org/genealogy/schlosser/564.htm>

Veer mei goa-w wier. 't Doodherdeanken van alle slachoffers oet 'n oorlog. Leu dee 't leawen hebt loaten; oet de tied bint kömmen. Vuur de Jörren he-w 'n herinneringsmonumeant an 'n Parallelweg stoan. 't Jäske, met de gelle steern, zeg genug.

Wiej, de leu dee d'r hier nog rondloopt, loa-w d'r nich zomear an veurbiej goan. Loa-w d'r effen stille stoan en 't heuwd buugen. Kö-w effen ofstaand nemmen van 't roazend bestoan in oons, en um oons hen. Nen oorlog met zovöl lieden mag nich wier vuurkommen. Hier nich en neargens nich; loa-w et nich vergetten!

Könne wiej et nog opbrengen um mekaa de haand too te stekken? Preberen met alle leu in vrea te leawen? 't Rech van 'n stearksten en 't onrech, hebt dan geliek ok ofdoan. Joa, in vrea leawen. Hier in Boorn en oaweral op dizzen eardkloot. 't Zol 'n groot woonder wean. Schlosser hef et oons vuur doan. Dat seempele Boornse Jörke har, op tied, ziene "hoed kloar".

Zo was 't, zo is 't het landkruis aan de Mekkelhorstweg

Jan F. Deckwitz



Herdenking op 4 mei 1988 op 't Hesseler aan de Mekkelhorstweg; het landkruis ziet er nog prachtig uit.



Het in 2010 verplaatste en totaal vernieuwde herdenkingsmonument, nu met de achterzijde naar de Mekkelhorstweg. In de nabije toekomst zal een informatiebord het achtergrondverhaal geven.

Ten oosten van de Rondweg, waar nu de Bornse Maten zich ontwikkelt, vond je hier tot 2002 landerijen en enkele boerenerven. Aan de Deuringerweg stonden enkele woningen en bedrijven. Over de Deurningerbeek direct rechts begint de Mekkelhorstweg: een mooi begin voor een fietstocht.

Sommige mensen rijden er nu achteloos aan voorbij, sommigen staan er even stil: het landkruis aan de Mekkelhorstweg op grens van Borne en Hengelo. Dit monument, ter nagedachtenis aan drie geëxecuteerde mensen van 't Hesseler, is nu enkele meters verplaatst en totaal vernieuwd. Dit was hoognodig, het monument raakte in verval.

Slechts op enkele tientallen meters van het landkruis werden op 25 november 1944, in een weiland van Snuverink, drie mensen: J. Boomkamp, P. van Dijk en H. Roetgerink door de Duitse bezetter vermoord. Waarom?

Het ging om een Engelse kist, een Spitfire die in een luchtgevecht werd neergehaald. De vlieger wist zich met een parachute te redden en kwam levend neer in een boom op 't Hesseler. Hij vluchtte!

De bezetter heeft direct na het luchtincident de omgeving afgesloten en naar de vlieger gezocht. Ze vonden hem niet en waren ervan overtuigd dat de plaatselijke bevolking de vlieger had ondergebracht. De Duitse autoriteiten stelden nog dezelfde dag de gemeente Borne aansprakelijk en namen zes mensen in gijzeling. Als de vlieger niet werd gevonden zouden deze zes worden geëxecuteerd.

De vlieger werd niet gevonden en op 25 november 1944 werden de drie hiervoor genoemde gegijzelden geëxecuteerd. Ter nagedachtenis werd jaren later het landkruis als monument opgericht bij de plaats waar de vlieger neerkwam.

De vlieger wist zich te redden en de vijand te ontvluchten, maar hij werd vijf dagen later ten westen van Rhenen gevangen genomen en na verhoor als krijgsgevangene afgevoerd naar Stalag Luft 1 POW Camp bij Barthe aan de Oostzee. Door de Russen werd hij hier na de oorlog bevrijd.

Naspeuring naar de vlieger leverde uiteindelijk resultaat op; hij werd in Engeland teruggevonden en in augustus 1991 voor het eerst geconfronteerd met de nabestaanden van de geëxecuteerden. Nagenoeg elk jaar komt de nu ruim negentigjarige vlieger "Jimmy" Taylor in Borne terug. Er is een warme vriendschap ontstaan met de navorsers en nabestaanden.

Het volledige verhaal van de gebeurtenissen kunt u terugvinden in het boek *"In verdrukking, verzet en vrijheid"*, geschreven door Hennie Noordhuis, Ger ter Braak en Marcel Kienhuis.

Vorbereiding op een jubileumjaar: de foto-expositie

Redactie

Al zo'n tien maanden zijn er voorbereidende activiteiten voor het jubileumjaar 2012: onze heemkundevereniging bestaat dan 50 jaar. Op 1 februari jl. is door burgemeester R. Welten een expositie geopend als sluitstuk van een fotowedstrijd.

De fotowedstrijd "Kiek Borne"

In maart 2010 zijn de voorbereidingen gestart voor een fotowedstrijd. Vanuit de jubileumcommissie namen Henny Westerik en Jan Deckwitz de organisatie voor deze wedstrijd op zich. Een kleurige folder werd gemaakt en verspreid met informatie en voorwaarden om aan de fotowedstrijd mee te doen. Vier maal werd een artikel geschreven en geplaatst in de Borne Courant om de mensen te animeren, foto's in te zenden. Half november werd de wedstrijd gesloten: 26 inzenders leverden totaal 82 foto's.

Een jury heeft de foto's beoordeeld en koos 20 foto's die getoond zouden worden op een expositie. Deze jury bestond uit drie personen met kennis en vaardigheden met fotografie: Sylvia Fiechter, Piet van der Zouwen en Leo Congert.

De expositie

Om de uitverkoren foto's te exposeren moesten ze worden afgedrukt en ingelijst. Dit was op zich een hele klus waarmee Leo Congert, bijgestaan door Jan Janssen zich heeft bezig gehouden. Naast de foto's werd binnen hetzelfde passe-partout ook een omschrijving van het gefotografeerde gegeven. In een klein kaartje naast de beschrijving werd aangegeven waar men het gefotografeerde kon terugvinden in Borne.

Op dinsdag 1 februari heeft de burgemeester van Borne, de heer R. Welten de expositie geopend. Hij memoreerde hierbij tevens dat het een goede zaak is de bibliotheek multifunctioneel in te zetten, velen komen er en nemen kennis van het gepresenteerde.



Toelichting op het jurystandpunt door Leo Congert. Op de achtergrond vanaf links: de drie winnaars Bart Hogeweg, Marijke Hogeweg en Frank Mars daarnaast burgemeester R. Welten.

Na een korte toelichting door Henny Westerik werden de prijswinnaars Marijke Hogeweg, Bart Hogeweg en Frank Mars naar voren geroepen. Door de burgemeester werd van hen een foto gemaakt waarmee de expositie voor geopend werd verklaard. Leo Congert motiveerde hierna kort de keuze van de jury voor de prijswinnende foto's.

De organisatie dankte hierna allen voor hun bijdrage en vooral de medewerking om iets van de expositie te maken. Met een gezellig samenzijn werd het formele deel van de opening hierna afgesloten.

De twintig, door de jury geselecteerde foto's

Fotograaf (inzender):

Bart Hogeweg
Bart Hogeweg
Bart Hogeweg
Bart Hogeweg
Marijke Hogeweg
Marijke Hogeweg
Marijke Hogeweg
Rianne Houtsma
Roselinde Gast
Richard van Goethem
Ellen Deckwitz
Mieke Deckwitz
Jan Deckwitz
Jan Deckwitz
Frank Mars
Jan Steenblik
Jan Steenblik
Riky Steenhagen
Martin Thiehatten
Wim Jurgens

Gefotografeerde object:

Administratiegebouw Spanjaard (nu kantoor Woonbeheer)
De Oude Kerk in Borne
De Doopsgezinde Kerk in Borne
De Hondenborgh in Azelo in de winter
Het Bussemakerhuis
Het voormalig badhuis aan de Stationsstraat
Villa Elizabeth in de winter
Winkel voor koloniale waren van Homan
Het spookhuis op erve Groothuis
Watertorenstraat: aannemer Ellenbroek laat zijn paard uit
Erve Mosselboer
De Gammelkerbeek in de winter
Doorgang Watertorenstraat
Erve Blenke aan de Lodieklenden
De Oale Schöp met "Oldtimers"
Mariakapel in Borne
Mariakapel op de Zenderse Esch
De Hondenborgh in Azelo
Doorkijk in de Potkampstraat van "De Harmonie" naar de Oude Kerk
Verlaten fabrieksgebouw van Spanjaard

De Twentsche Metaal- en IJzergieterij aan de Prins Bernhardlaan

G.H.M. Vaalt

Er was niet alleen textielnijverheid in Borne. Er waren ook nog andere ondernemers actief. Eén daarvan was Willem Aal die in 1910 begint met een bescheiden fabriekje aan de toenmalige Almelostraat. De fabriek is afgebroken, alleen het pad naar de fabriek herinnert nog aan vroeger en op het fabrieksterrein staan inmiddels woningen. Hieronder leest u het verhaal van de Twentsche Metaal- en IJzergieterij, welke gelegen was aan de Prins Bernhardlaan 10.



Het oude fabriekje van de familie Aal. Van links naar rechts: een onbekende jongen, Bernardus Schoenmaker bijgenaamd Jeupkes Jans, Jan Aal, een onbekende jongen, Carel Aal en Willem Aal.

De eerste jaren

In 1910 begon Willem Aal tezamen met zijn zoons Jan (23 jaar) en Carel (21 jaar) een fabriekje / werkplaats aan de toen zogenoemde Almelostraat, achter het nu nog bestaande pand Prins Bernhardlaan 4. In de kleine werkplaats van ca 30 m², werden afhankelijk van de vraag legeringen koper, aluminium en tin gegoten.

Reeds in 1911 werd de werkplaats uitgebreid en ruim twee keer zo groot. Door de aanschaf van een tweede smeltoven werd ook de capaciteit vergroot.

In 1913 werd de firma omgezet in een N.V.: de N.V. Twentsche Metaal en IJzergieterij. Een paar jaar later, in 1916 werd de fabriek verkocht. Jan en Carel Aal waren zeer bedreven in hun vak en wilden dat graag blijven uitoefenen. Ze traden in dienst bij Stork in Hengelo, Jan als vormer en Carel als modelmaker. Een Haagse familie werd samen met de heer Duchateau, een Rotterdammer, eigenaar van de aandelen. Duchateau werd directeur.

Nieuwenhuis wordt eigenaar

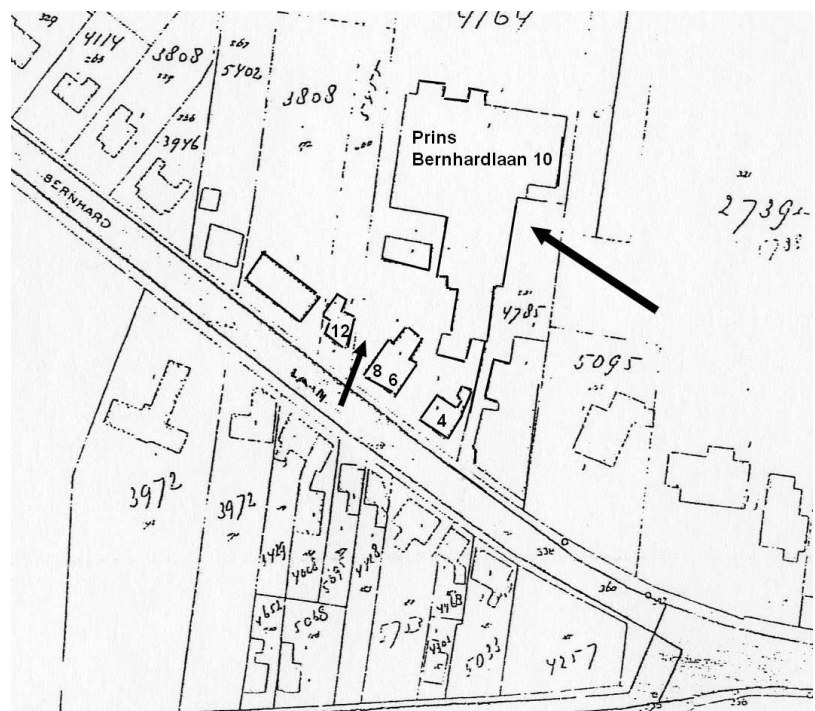
Duchateau's directeurschap was echter niet van lange duur want in 1919 werd deze functie overgenomen

door de in Almelo geboren Jacob Nieuwenhuis. Hij was voorheen in dienst van gieterij Nering en Beugel in Deventer. Een jaar later kocht Nieuwenhuis de fabriek. Hij woonde vlakbij de fabriek aan de huidige Prins Bernhardlaan 4, was getrouwd en had een dochter genaamd Riet. De gieterij stond achter de panden Prins Bernhardlaan 2 t/m 8. De toegang was tussen de panden met huisnummers 8 en 12, nu een voetpad richting de Nieuwe Es.

Kwaliteitsproducten

In de gieterij werkten, afhankelijk van de orderportefeuille vier tot twaalf medewerkers. Met name in de jaren '30 was het geen vetpot. Na de Tweede Wereldoorlog werd een koepeloven geplaatst, waarmee per keer 5000 kilo ijzer gesmolten kon worden. De vraag naar gietijzerproducten was zo groot, dat de productie van andere legeringen niet zo

interessant meer was en op langere termijn totaal werd afgestoten.

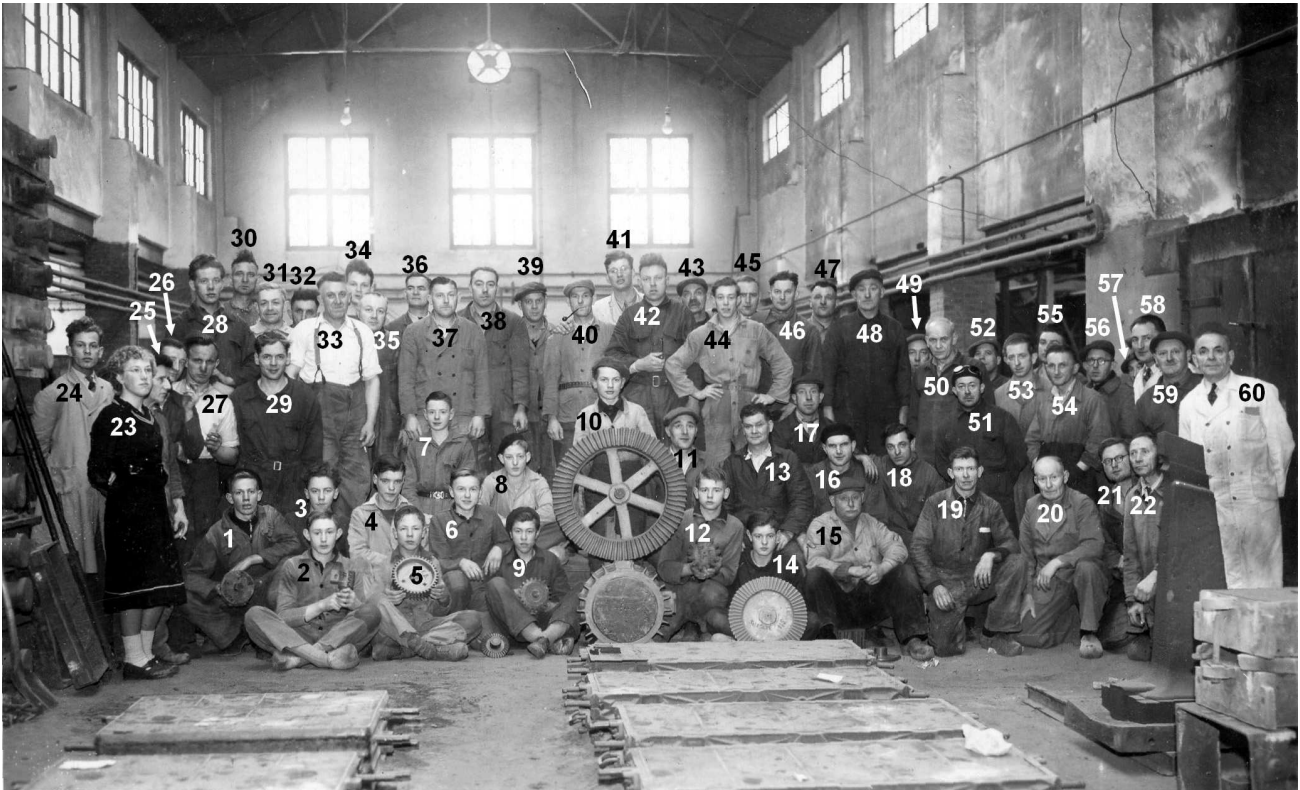


Deel van een kadasterkaartje uit 1964. Geheel rechts onderaan de (toen nog) splitsing Prins Bernhardlaan / Bornebroeksestraat / Grotestraat. De fabriek wordt aangegeven met grote pijl en adres. Het pad naar de fabriek, tussen Prins Bernhardlaan 8 en 12, wordt aangegeven met de kleine pijl.

De gietstukken die gemaakt werden, waren zeer gevarieerd. Voorgegoten tandwielen, dat wil zeggen bruikbaar zonder mechanische nabewerking, behoudens het asgat. Wormkasten, walsen, diverse onderdelen voor textielmachines, aandrijfwielen, appendageproducten, afsluiters, kleppen, frames en filmkasten voor producten van Philips. Door het gebruik van natuurlijk vormzand, afkomstig uit een Duitse groeve, genaamd *Grefraterzand*, ontstond een gladde en strakke giethuid en grote

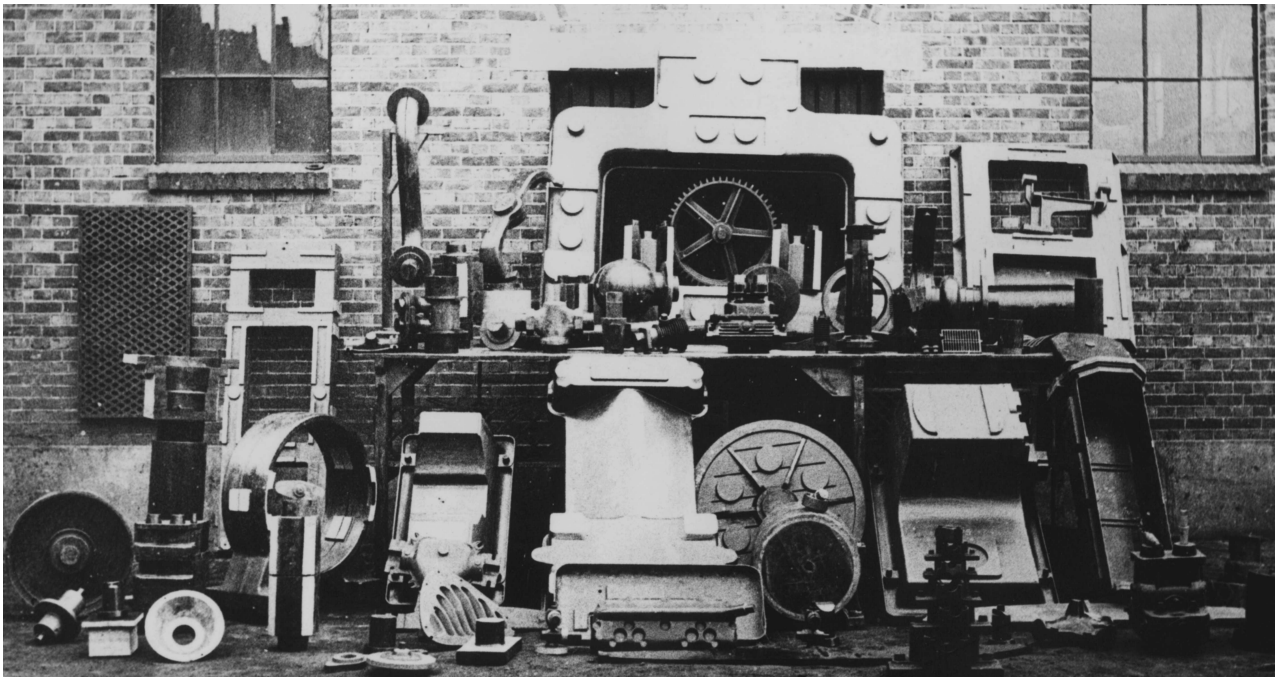
maatnauwkeurigheid. Hierdoor onderscheidde deze gieterij zich van de gieterijen welke chemisch gemengd zand gebruikten, het zogenaamde koolzand, waardoor de giethuid ook ruwer was.

De komst van aardgas had een negatieve invloed op de gieterijbranche. Veel gieterijen die hun orders hoofdzakelijk in de kachel- en haardenindustrie hadden, zagen die toen verdwijnen en kwamen in beeld voor gietwerk in de mechanische sector. Dit



Het voltallige personeel in de jaren '50 geportretteerd in één van de fabriekshallen. Een aantal medewerkers toont producten die in de fabriek gefabriceerd werden. Voor zover bekend zijn de functies en de woonplaatsen van de personeelsleden genoemd.

- | | | |
|---|---|---|
| 1. Hennie Egberink, leerling vormer | 22. Jan Koel, sjouwer, Hengelo | 43. Bets Vrieling, afbramer |
| 2. Gerrit Kevelham, leerling vormer | 23. Hennie Smit, kantoorbediende | 44. Theo Leusink, vormer |
| 3. Toon Wegman, leerling vormer | 24. Harm Strating, hoofd administratie | 45. Gerard Ros, baas gieterij |
| 4. Herman Emsink, leerling vormer | 25. Jan Drent, vormer, Hengelo | 46. Toon Hilbrink, zandstraler |
| 5. Hennie ter Braak, leerling vormer | 26. Willem de Ruiters, sjouwer | 47. Jan Hoeseler, afbramer |
| 6. Klaas Krikke, leerling vormer | 27. Marinus Gillot, sjouwer | 48. Jan Oude Munnink sr., afbramer |
| 7. Wietje Grob, leerling vormer | 28. Jan Peters, vormer, Hengelo | 49. Bernhard Peters, sjouwer, Hengelo |
| 8. Klaas Achterberg, leerling vormer | 29. Albert Hasewinkel, sjouwer | 50. Bernhard Welberg, vormer, Hengelo |
| 9. Jan Oude Munnink jr., leerling vormer | 30. Jan Masselink, ovenist, Almelo | 51. Gerrit Brinkman, reparatie en onderhoud |
| 10. Bennie Egbrink leerling vormer | 31. Chris van Wanrooi, vormer | 52. Dorus v.d. Logt, vormer |
| 11. Sijbrand v.d. Sluis, vormer, Enschede | 32. Herman Egbrink, zandbereider, Hasselo | 53. Gerrit Wolbrink, kernmaker, Hengelo |
| 12. Johan Vaalt, leerling kernmaker | 33. Hein v.d. Berg, vormer | 54. Hendrik Nijland, kernmaker, Hengelo |
| 13. Bernhard Thijssen, vormer, Hengelo | 34. Gerrit Meier, vormer | 55. Marinus Braker, vormer |
| 14. Eggie Tip, leerling vormer | 35. Jan Mourer, vormer | 56. Theo Leuverink, tweede ovenist |
| 15. Jan Telgenhof, kraanmachinist | 36. Willem Thijssen, vormer, Hengelo | 57. Frits Pepers, vormer, Delden |
| 16. Alfons Beld, sjouwer | 37. Hans Grob, vormer | 58. Hendrik Elferink, modelmaker |
| 17. Gerrit Lucas, reparatie en onderhoud | 38. Hendrik van Kleef, vormer, Hengelo | 59. Hendrik Grob, voorman afbramerij |
| 18. Hennie Grob, afbramer | 39. Geurt v.d. Logt, vormer | 60. Karel van Gelder, magazijn en expeditie |
| 19. Gerard Geelen, vormer | 40. Willem v.d. Velde, vormer | |
| 20. Bernhard Niehof, vormer | 41. Jan Roorda, werkvoorbereider | |
| 21. Bennie Weghorst, kernmaker, Hengelo | 42. Roelof Zomer, vormer | |



Uitgestalde producten die het bedrijf vervaardigde

alles tegen boksprizen! Ondanks deze ontwikkelingen bleef de Twentsche Metaal- en IJzergieterij toonaangevend in kwaliteit en betrouwbare levertijden.

aanleiding hem als directeur te ontslaan. In zijn plaats werd benoemd ir. Cornelis Leijdekkers, geboren in Borne en werkzaam bij Philips Machinefabriek.

De invloed van Philips

In 1947 toonde de afdeling Machinefabriek van de Philips Gloeilampenfabriek te Eindhoven belangstelling voor de producten gemaakt in Borne. Dit vanwege de genoemde specialiteit en de hiermee verbonden maatnauwkeurigheid.

In 1948 werd de gieterij door Philips gehuurd, Jacob Nieuwenhuis bleef directeur. De orderportefeuille werd fors aangevuld met Philips orders. De totale productie groeide tot ± 10.000 kilo per week. De modellen om gietstukken te kunnen maken, werden vervaardigd door Modelmakerij Kwast, toen gevestigd aan de Morseldijk.

Reeds in 1948 heeft Philips de grote hal vernieuwd en uitgebreid en ook de bijgebouwen de kernmakerij, zandbereiding, poetskamer, expeditie en modellen-magazijn zijn geheel nieuw gebouwd. De gehele verbouwing en uitbreiding werd uitgevoerd door de Bornse bouwonderneming Oude Wolbers.

Personeel

Niet alles was pais en vree. De opstelling van directeur Nieuwenhuis, "n Oaln", was voor Philips



Personeelsleden gekiekt tijdens het jaarlijkse personeelsreisje. Van links naar rechts: Gerard Vaalt, Gerard Slaghekke en met biertje in de hand G. Meijer. Op de achtergrond: Bennie en Dora Egberink, Johan Vaalt en Hennie Vaalt.

Het personeelsbestand was inmiddels uitgebreid tot ± 60 medewerkers. Elke afdeling in het bedrijf had een meewerkend voorman.

Er was een hechte band onder de medewerkers. Dit had ook te maken met de werkomstandigheden. Alleen in de grote hal was een hijskraan aanwezig. In andere afdelingen moest alles met mankracht worden gedaan.

Gelukkig zijn er geen ongelukken gebeurd met zwaar lichamelijk letsel. Dr. Stomps heeft slechts één keer moeten opdraven voor een beenbreuk.

Ook een personeelsvereniging ontbrak niet. Deze organiseerde in de wintertijd kaartavonden en in de zomer voetballen tegen andere bedrijven. En elk jaar een personeelsreis, met een volle bus. Hieraan zijn mooie herinneringen bewaard gebleven.

Naar Almelo

Inmiddels ontwikkelde Philips plannen voor het bouwen van een nieuwe machinefabriek met daarnaast een gieterij. Beoogde locatie in Borne was het nog in te richten industrieterrein Molenkamp. Vanwege traagheid van het college van burgemeester en wethouders én de snelheid waarmee het Almelose college reageerde, werd het de locatie aan de Bornsestraat in Almelo, waar nu Philips Machinefabriek en Cirex staan.

Naast de ijzergieterij had Philips in Eindhoven een precisiegieterij in de startblokken staan, waar evenals bij Werkspoor Amsterdam de 'verloren was methode' werd gehanteerd. Deze drie bedrijven zijn in 1964 in Almelo ondergebracht onder de naam Cirex.

Inmiddels kwamen alle medewerkers onder de Philips CAO, dit was een positieve ontwikkeling. Toch was het samenvoegen van de drie bedrijven qua personeel een moeilijke klus, gezien de verschillen in mentaliteit en instelling van tukkers, zuiderlingen en westerlingen. Dit had tijd nodig, ongeveer zes tot acht jaar.

Helaas was de zandgieterij geen lang leven beschoren. Reeds in 1967 viel het doek voor de uit Borne afkomstige afdeling.

Toch heeft men verantwoorde besluiten genomen. Momenteel is Cirex een bedrijf dat een goede naam heeft opgebouwd in Europa. Als betrouwbaar leverancier van kwalitatief hoogwaardige producten voor onderdelen in de mechanische sector voor de auto- en vliegtuigindustrie, voor landbouwmachines, de medische sector en wat meer gevraagd wordt. Voor de toekomst ziet de orderportefeuille er rooskleurig uit.



De fabriek in verval rond 1970. De panden zijn gesloopt om plaats te maken voor de woningen aan de Nieuwe Es.

Weend, weer en tied wil zienn gaank hemn.

Van de bestuurstafel

Annemarie Haak-Beune

Tijdens de vergaderingen kwamen onder meer de volgende onderwerpen aan de orde. Er wordt naarstig gezocht naar een nieuwe invulling van het bestuur. Zo hebben de heren G.Smoors, J. ter Keurs en J. Moller aangegeven hun functie te willen neerleggen. Zij stellen zich niet meer herkiesbaar. Frans Nijkamp en Leo Leurink treden toe tot het bestuur. In de nieuwe opzet willen de bestuursleden meer feeling houden met de verschillende werkgroepen, zodat de lijntjes wat korter worden. Hoe het nieuwe bestuur er precies uit gaat zien wordt duidelijk tijdens de ledenvergadering.

Er schijnen wijzigingen aangebracht te zijn in de plannen voor de Pellenhof. Het aantal woningen dat op deze plek gebouwd gaat worden door Woonbeheer is verminderd. Desalniettemin bestaat er nog steeds weerstand tegen de sloop van de huidige woningen. De heemkundevereniging heeft eveneens aangegeven tegen sloop te zijn. Tijdens een bijeenkomst in de Stefanshof gaf directeur Erik Markvoort van Woonbeheer te kennen dat zijn geduld bijna op is. Woonbeheer is al ruim vier jaar bezig met deze plannen. De enige oplossing die dan nog rest is verkoop van de huidige woningen.

Vanuit de gemeente en de VVV wordt er op aan gedrongen dat de Oude kerk open moet zijn voor bezichtiging. Om dit mogelijk te maken zou er een glazen wand bij het voorportaal geplaatst moeten worden, zodat het publiek zicht heeft op het interieur van de kerk. Tevens zou de toren, die eigendom is van de gemeente, open moeten voor het publiek. Het is bovendien de bedoeling dat er over de gewelven een metalen loopbrug wordt gelegd. Vooralsnog gaat het hier om plannen en het benodigde geld is nog niet op tafel.

De jubileumcommissie is druk bezig met de voorbereidingen voor de vijftigste verjaardag van de vereniging. Zo zal er onder meer een boek worden uitgebracht over bijnamen die in deze streek voorkwamen. Daarnaast is er een fotowedstrijd gehouden, bedoeld om foto's binnen te halen voor de twee-jaarskalender die eind 2011 uitgebracht zal worden. De foto's zijn inmiddels geselecteerd. Er is van de inzendingen een expositie samengesteld in de bibliotheek. Bovendien zal er een boekwerkje uitgebracht worden voor de bovenbouw van de basisscholen. Hierin staan historische verhalen vermeld uit het Bornse. De bedoeling is om hierbij een lessenpakket te ontwikkelen. Dit plan is echter op losse schroeven komen te staan, omdat er onlangs vanuit de gemeente een erfgoed leerlijn is gepresenteerd. De kans is groot dat deze projecten elkaar overlappen. We zijn in overleg met de gemeente en de schrijfster van de erfgoed leerlijn.

Hennie Struik heeft een aantal zelfgemaakte poppen die oude ambachten uitbeelden, aan de Heemkundevereniging geschonken. Ze zullen in de Oale Schop geëxposeerd worden tijdens Borne op z'n best.

Mathilde Steenbergen heeft een aantal boeken over het Overijssels Recht en de Geschiedenis aan de vereniging overgedragen. Ze worden ondergebracht in het archief.

Hein Krammer is benoemd tot nieuwe secretaris van de commissie Open monumentendag. Hij neemt deze taak over van Henny Westerk.

Tijdens een reünie van de familie Spanjaard die in mei wordt gehouden in het Kulturhus wordt het boek "Verweven met Twente" gepresenteerd. Dit boek is geschreven door Paul Denekamp en Marianka Spanjaard en wordt uitgebracht door de Walburg Pers. Voor deze presentatie zijn nog enkele plaatsen beschikbaar. Leden kunnen overigens het boek met korting aanschaffen. Zij betalen dan €24,50 in plaats van €29,50.

In het afgelopen jaar is een bezoek gebracht aan Rheine om kennis te maken met de Heimatverein. Van dit bezoek is in deze *Boorn & Boerschop* een verslag opgenomen.

Als nieuwe leden hebben zich ingeschreven:

Dhr. J. Leurink, Damweg 9, Tilligte;

Dhr. en mevr. Heck-Arendsen, Struisgras 13;

Mevr. M. Hulsbergen-Steenbergen, C.C. Storkstraat 18;

Dhr. en mevr. Jepma, Beerninksweg 2;

Dhr. J. Janssen, Ooievaarshof 16;

Dhr. en mevr. Horselenberg, Twijnerstraat 10;

Dhr. J. Steenblik, Blauwgras 70;

Mevr. R. Heijhoff, Almelo.

Wij heten hen van harte welkom en hopen dat zij zich spoedig thuis zullen voelen binnen onze vereniging.

Het contact is gelegd met de Heimatverein Rheine 1877

Ria Blödtner-Leushuis

Sinds 1983 heeft onze gemeente een partnerstad: Rheine. En in Rheine is ook een heemkundevereniging. Hoog tijd dus om de heemkundige banden aan te halen! Begin 2010 werd de eerste brief gemaild aan het bestuur van de heemkundevereniging "Heimatverein Rheine 1877" met daarin een uitnodiging voor een bezoekje aan Borne.

Het eerste contact

Op 31 maart 2010 vond de ontvangst plaats in de "Oale Schöp" met koffie en krentenwegge. Deze middag was bedoeld om eens kennis te maken met het bestuur (allen heren) van de "Heimatverein" en uiteraard werd besproken hoe het er in beide verenigingen aan toegaat.

De eerste kennismaking is kennelijk goed bevallen: op uitnodiging van het bestuur waren de leden van de Heimatverein in april al weer terug in Borne om "Het beste van Borne" mee te maken; waar ze zeer enthousiast over waren.



De thuisbasis van de heemkundevereniging in Rheine

Een tegenbezoek

Het tegenbezoek vond plaats op 16 november 2010. Wij werden hartelijk ontvangen met "Kaffee und Kuchen". De voorzitter vertelde over de activiteiten die de vereniging jaarlijks ontplooit voor haar leden en belangstellenden. Per maand zijn er ongeveer twee tot zeven activiteiten. De vereniging telt zo'n 800 leden. De thuisbasis is het "Heimathaus", dat door leden van de vereniging is gerestaureerd.



Het bakhuis op het erf waar nog steeds brood gebakken wordt

Later die middag werden wij rondgeleid over het erf met zijn oude bakhuis, een monument, waar nog brood gebakken wordt voor de toeristen. Direct naast het bakhuis ligt een boomgaard naar historisch voorbeeld.

Op het erf leven verschillende soorten kippen, vleermuizen en uilen. Verder vindt men er een aantal met uitsterven bedreigde dieren o.a. gevlekte Bentheimer landvarkens. Verderop staat een klein museum over alles wat een imker nodig heeft voor zijn bijen. In een bijzonder "Brückenhäuschen" leven de bijen achter glas. Als je de bijen ziet, begrijp je gelijk waar het spreekwoord 'een bezige bij', vandaan komt.

Het was een interessante middag en er zijn afspraken gemaakt over samenwerking.

Het is zeker de moeite waard een reisje naar Rheine te maken en alles te bekijken.

't Slimste van wearken is, da'j wat doon mut!!

Nog leverbare uitgaven

Ria Blödtner-Leushuis

Titel:	Prijs	
	Leden	Anderen
Rond Horst en Hof te Borne (1981)	€ 2,00	€ 2,50
Borne, historie en volksverhalen (1987)	€ 4,00	€ 5,00
Landweren, Borgen & Postwegen (1990)	€ 6,00	€ 7,50
Borne Archeologisch (1995)	€ 4,00	€ 5,00
J.B. Schoemaker, een Twentse heelmeeester in de 19 ^e eeuw (1999)	€ 6,00	€ 7,50
Veertig jaar later, jubileumuitgave (2002)	€ 6,00	€ 7,50
Och ewig is so lang (2003)	€ 27,50	€ 35,00
Kadastrale Atlas 1832, Borne / Weerselo (2005), atlas met kaartenmap	€ 35,00	€ 40,00
De Hof te Borne (2 ^e druk 2006)	€ 15,00	€ 15,00
De oude kerk van Borne: een eenvoudige hemel op boerenaarde (2006)	€ 15,00	€ 15,00
Bonje in Borne (2008)	€ 12,50	€ 12,50
Van Nazareth tot Nazareth (2009)	€ 17,50	€ 17,50
Van Borghende tot Borne (2009)	€ 17,95	€ 17,95
Een bijzonder energiek ondernemer (2009)	€ 19,50	€ 19,50
Familiehistorie Wegter (2010)	€ 15,00	€ 15,00
Periodiek Boorn & Boerschop (diverse nummers)	€ 2,50	€ 4,00

Prijzen zijn exclusief eventuele verzendkosten. Genoemde uitgaven zijn verkrijgbaar bij:

- Mw. R. Blödtner, C. Hilbrinkstraat 56, Borne tel. 074-266 89 08.

- Enkele uitgaven zijn ook verkrijgbaar bij de plaatselijke boekhandel.



**Voor uw taxatie
van
onroerend goed**

in verband met boedelscheiding,
suksessie - verkoop.

Tevens onteigeningsdeskundige en
boerderijen bemiddeling.

J.F.M. Hassels Mönning

makelaar en beëdigd taxateur

Lid Agrarische Sectie

Watertorenstr. 14 - Borne - Tel. 074-661581

Honderd jaar ervaring in drukwerk



HASSINK DRUKKERS HAAKSBERGEN

Handelsstraat 1 - 7482 GW Haaksbergen

Postbus 177 - 7480 AD Haaksbergen

Telefoon (053) 572 17 77 - Telefax (053) 572 62 75

E-mail hdh@hassink.nl

Het idee is dat
we elkaar
nodig hebben.

We hebben elkaar nodig om verder te komen.
Samen bereik je immers meer dan alleen.
Duurzame oplossingen zijn een uitgangspunt. In
onze producten en diensten én door het
beschikbaar stellen van een deel van onze gelden
via sponsoring en donaties.



Samen staan we sterker.

Rabobank. Een bank met ideeën.

Professionals in Almelo

Vorm ook een succesvol team met Hegeman Bouwgroep

Hegeman Bouwgroep Almelo
Bornerbroeksestraat 155
7601 BG Almelo
tel. (0546) 45 45 41
fax. (0546) 45 42 02
info@hegeman-bouw.nl
www.hegeman-bouw.nl

HEGEMAN BOUWGROEP ALMELO

één in ontwikkelen en bouwen

**HEGEMAN
BOUWGROEP**



ALMELO

één in ontwikkelen en bouwen